

Uygarlık ve Huzursuzluklar: Sema Kaygusuz'un Eserlerinde Uygarlığa Eleştirel Bir Bakış

Civilization and Discontents: A Critical View at Civilization in Sema Kaygusuz's Works

Zeliha Dişci¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Sema Kaygusuz'un eserlerinin uygarlık kavramıyla nasıl bir ilişki kurduğunu ortaya koymaktır. Kaygusuz'un eserlerinde uygarlığın işleme şeklinin yanı sıra bu işleyişin insanlarda yarattığı huzursuzlukların sergilenerek uygarlığa eleştirel bir şekilde yaklaşıldığı fikrinden hareket eden bu çalışmada eserlerin nasıl dikkati uygarlığın dayandığı sınırların yapaylığına çektiğine, bu yapaylığın insan yaşamında ne gibi huzursuzluklar yarattığına odaklanılır. Kaygusuz'un eserlerinin kavramla kurduğu ilişkinin farklı açıları göstermek amacıyla çalışmanın ilk kısmında uygarlık kavramına ve yazarın eserlerinde uygarlığın temsil biçimine değinilir. İkinci kısımda, "baskıcı iktidar" alanı olarak uygarlığın insan yaşamında yarattığı huzursuzlukların yazarın eserlerinde nasıl temsil edildiği gösterilir. Son bölümde ise yazarın eserlerinin uygarlığa bakış açısı tespit edilip söz konusu huzursuzluklarla baş etmede eserlerde öne çıkan yöneme odaklanılır. Böylelikle Kaygusuz'un eserlerinin uygar yaşamın yalın bir temsili ve savunusu olmaktan ziyade uygarlığın sınırlarında konumlanan, bu sayede onun insanda yarattığı huzursuzlukları gören ve bunları edebi uzamda aşmaya çalışmasıyla uygarlığın ötesinde konumlanan bir edebiyatın parçası olduğu sonucuna varılır.

Anahtar Kelimeler: Uygarlık, öteki, Sema Kaygusuz, edebiyat, sınır

ABSTRACT

This study aims to reveal how well Sema Kaygusuz's literary works relate to the idea of civilization and claims that Kaygusuz's works illustrate not only the ways in which civilization functions but also the places where it does not. They take a critical view of civilization in that way. The study argues that the author's works draw attention to the artificiality of the borders on which civilization is based because of the works' critical view of the concept of civilization and focuses on what kind of discontents this artificiality creates in human life. To show the different aspects of the relationship of Kaygusuz's works with the concept, the first part of the study touches on the civilization concept and the representation of civilized life in the author's works. The second part demonstrates the discontents brought about by the operation of civilization as "oppressive power" in human life and their representations in the author's works. The last part tries to determine the point of view on civilization in Kaygusuz's works and to illustrate what kind of method they have adopted in dealing with the discontent in question. Thus, the study draws the conclusion that Kaygusuz's works are not merely representation and defense of civilized life, but rather a literature situated at its borders. By this means, Kaygusuz's works recognize the discontents caused by civilization in human beings and are positioned beyond civilization by trying to overcome those discontents in literary space.

Keywords: Civilization, other, Sema Kaygusuz, literature, border

¹Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Uşak, Türkiye

ORCID: Z.D. 0000-0001-5650-680X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Zeliha Dişci,
Uşak Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Uşak, Türkiye
E-posta: zelihadisci@gmail.com

Başvuru/Submitted: 04.01.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested: 19.07.2023

Son Revizyon/Last Revision Received: 16.10.2023

Kabul/Accepted: 16.10.2023

Online Yayın/Published Online: 27.12.2023

Atıf/Citation: Dişci, Z. (2023). Uygarlık ve Huzursuzluklar: Sema Kaygusuz'un Eserlerinde Uygarlığa Eleştirel Bir Bakış. *TUDED*, 63(2), 477-502.

<https://doi.org/10.26650/TUDED2023-1229400>

EXTENDED ABSTRACT

The purpose of this study is to show the extent to which the literary works of Sema Kaygusuz are related to the idea of civilization. In this study, it is claimed that Kaygusuz's works show not only how civilization works but also the places where it does not work. In that way, those works cast a critical eye on civilization. The study argues that because of the critical look at the concept of civilization, the author's works can draw attention to the artificiality of the boundaries on which civilization is based and focus on what kind of discontent this artificiality creates in human life. Kaygusuz's works are a field in which both the figures that represent civilization and civilized people and the others (nature/natural/barbaric) that exclude them are visible. The works are not a defense of the controlling, hegemonic, and cultural man in the position of the master of civilization. Rather, they show the functioning of civilization and the forms of resistance that this process exerts on the beings in life as a whole, thus becoming visible the interruptions and nonfunctioning.

Kaygusuz's works are the representation of civilization. They are also places where those who are excluded from civilization appear in their own voices, encounter civilization, and reshape it. Based on that idea, this study aims to show the forms in which resistance to the demands of civilized life as well as the functioning of civilization are manifested in Kaygusuz's works. According to this study, which claims that those manifestations and resistances can be called "discontent," inspired by Sigmund Freud's *Civilization and Its Discontents* (2013), the discontent against which civilization is positioned is reproduced within the functioning of civilized life. The existence of the civilized is coordinated with the existence of the uncivilized. The civilization that draws the boundaries of human life loses life as a whole, regardless of what it excludes, whether natural or artificial. Those losses manifest themselves in individual life and in social, political, and natural catastrophes that occur in social life. Although some people accept the losses caused by civilization and the sacrifices it demands and go on with their lives, some others consciously or unconsciously do not comply with the demands of civilization. Thus, it opens the door to another life. The discontent created by civilization and forms of existence other than civilized exist from the bottom up in life, but they influence, change, and transform civilization.

According to this study, which was created to reveal civilization, the dissatisfaction created by civilization in people, and the proposed solution against this dissatisfaction developed in Sema Kaygusuz's works, it can be said that Kaygusuz's narratives go beyond the function of transmitting the values of the existing civilization. Looking at Kaygusuz's works that question the values of civilization, civilization is a worldly concept and appears as a human fiction. Every concept, role, and position ideally glorified by civilization is a fiction. However, those fictions effectively regulate people's lives and curtail their existence. We can say that this representation of civilization dominated by repressive power is the continuation of the understanding of civilization by thinkers such as Freud and Elias in the literary space. The prescriptions of civilization alienate people from themselves and their environment. Thus, civilization, which

purports to remove violence from daily life, reintroduces it. A life born of alienation becomes a life dominated by violence and unhappiness. The works of Kaygusuz, which we can claim show the effects of civilization that reproduces life and simultaneously reduces it, listen to the barbarian who absorbs all that civilization rejects, excludes from life, and considers sinister and makes the voice of the barbarian heard. Because civilization is close to nature and the natural, it lets the woman, the child, the animal, and the plant speak and become themselves. They change the “negative” relationship that civilization establishes with the Other, creating an impossible relationship with the Other when viewed from civilization. They disrupt the framework of civilization created by distinctions. Thus, they can go beyond civilization in literary space and imagine an unequal, hierarchical, noncolonial form of relationship with the Other. We can say that this possibility can be interpreted as a strategy to cope with the discontent caused by civilization in Kaygusuz’s works.

Giriş

Sema Kaygusuz'un eserleri, uygarlık ve uygar insanı temsil eden figürlerin yanı sıra onların dışladığı ötekinin (doğa/doğal/barbar) görünür olduğu bir alandır. Uygarlıkta efendi konumundaki denetimci, hegemonik ve kültürel insanın bir savunusu olmaktan ziyade uygarlığın işleyişinin ve bu işleyişin bir bütün olarak yaşamda, varlıklar üzerinde yarattığı muhalefetin/direnşin, dolayısıyla kesintilerin, işlemeyişin görünür hâle gelmesidir. Kaygusuz eserlerinin uygarlık temsil alanı kadar uygarlıktan dışlananların kendi sesleriyle varlık buldukları, uygarlıkla karşılaşp onu yeniden şekillendirdikleri yerler olduğu fikrinden hareket eden bu çalışma, Kaygusuz'un eserlerinde uygarlığın işleyişinin yanı sıra uygar yaşamın taleplerine direnişlerin hangi biçimlerde tezahür ettiğini göstermeyi amaçlar. Bu tezahürlerin ve direnişlerin, Sigmund Freud'un *Uygarlığın Huzursuzluğu* (2013) isimli eserinden esinle, "huzursuzluk" olarak adlandırılabilceğini ileri süren bu çalışmaya göre, uygarlığın karşısında konumlandığı huzursuzluklar, uygar yaşamın işleyişinde yeniden üretilir. Uygar olanın varlığı uygar olmayanın varlığıyla eşgüdümlüdür. İnsan yaşamının sınırlarını çizen uygarlık, dışladıkları üzerinden doğal ya da yapay fark etmeksizin, bir bütün olarak yaşamı kayba uğratar. Bu kayıplar toplumsal yaşamda meydana gelen sosyal, siyasal ve doğal felaketlerin yanı sıra tek tek bireysel yaşamda kendini gösterir. Kimi insanlar uygarlığın yarattığı kayıpları ve talep ettiği fedakârlıkları kabul edip yaşamını sürdürürken kimi insanlar bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde uygarlığın taleplerine uymaz. Böylelikle başka bir yaşamın kapısını aralar. Uygarlığın yarattığı huzursuzluklar ve uygardan başka türlü varlık biçimleri yaşamın içinde dipten dibe var olurken uygarlığı etkiler, değiştirir ve dönüştürür.

Uygarlık açısından anlamsız, değersiz kalanın, yani barbarın değerini teslim eden Kaygusuz'un eserleri, uygar dünyanın tesisinin yekpare aktarımından ziyade aynı dünya içindeki kesintilerin, direnişlerin ve huzursuzlukların uzamıdır. Kaygusuz'un anlatılarında doğa ve doğal olan aşılabilir bir karaktere sahip değildir. Aksine insan yaşamında, insanlar arası ilişkilerde, varlık/davranış biçimlerinde, etkileşimlerde kendini yeniden ve yeniden gösterir. Uygarlığın aşmak istediği belirsizlik, öteki veyahut "tuhaf" şey, onun dışından ona bakan bir göz olan Kaygusuz eserlerinde, uygarlığı kuran öteki yüz, onun biricik eşlikçisi, aynı zamanda ötesine geçme olanağıdır. Bu düşüncelerden hareketle Kaygusuz'un eserlerinde uygarlıkla kurulan ilişkinin niteliğini açığa çıkarmak, böylelikle onların uygar dünya karşısında ifade ettiği anlamı belirlemek üzere bu çalışmanın ilk kısmında Kaygusuz eserlerinde uygarlığın temsili incelenmiştir. Ardından uygarlığın işleyiş biçiminin insan yaşamında yarattığı huzursuzlukların yazarın eserlerinde nasıl gösterildiğine odaklanılmış, son bölümde ise yazarın eserlerindeki uygarlığa bakış açısı tespit edilip söz konusu huzursuzluklara karşı edebiyatın nasıl işlevselleştirdiği gösterilmiştir. Bu gösterim için Kaygusuz'un *Karaduygun* (2014a), *Yere Düşen Dualar* (2014b), *Barbarın Kahkahası* (2015a), *Doyma Noktası* (2015b), *Esir Sözlere Kuyusu* (2015c), *Sandık Lekesi* (2015d), *Yüzünde Bir Yer* (2015e) isimli eserleri incelenmiştir.

Uygarlık ve uygarlaşma üzerine

Uygarlaşma, insanın kendisiyle, diğer insanlarla ve çevresiyle olan ilişkisindeki dönüşümü nitelleyen bir kavramdır. Modern batı dünyasında insan öz-bilinç, öz-denetim ve kontrol sahibi

rasyonel bir varlıktır. Doğasına egemen olmayı başarmış, teknik ve bilimsel ilerlemeleri gerçekleştiren aydın bir bireydir. Toplumsal bir varlık olarak aynı zamanda toplumu kuran, kurduğu toplumu korumak adına egemen güç ve şiddet tekeli olarak devleti ortaya çıkarmıştır. Güç ve şiddet tekeli olan devletin doğması şiddetin gündelik yaşamdan, bireyler arası ilişkilerden ve inisiyatiflerden kurtulması anlamına gelir. Uygarlaşmanın tarihi bu bakımdan şiddetin mahkûm edilmesinin ve etkin bir şekilde sınırlanmasının tarihidir (Imbusch, 2000, s.92). Şiddet, uygar bir insanın ve toplumun dışarıda bıraktığı bir şeydir. Uygarlaşmaya yönelik şiddetsizleşme yönündeki bu düşünce bir iddiadır ve karşısında şiddetin uygarlığın eşlikçisi olarak yaşamını sürdürdüğüne dair bir başka iddia bulunur. Zira yirminci yüzyıldaki Hiroşima, Nagazaki gibi nükleer felaketler, soykırımlar, kamplar yirminci yüzyılın barbarlıklar yüzyılı olarak anılmasına neden olur. “Uygarlık Kuramları ve Şiddet Sorunları” isimli makalesinde bu iki iddiaya yer veren Peter Imbusch’e göre:

Aydınlanmış olma iddiasını taşıyan ve akla dayanma çağrıları içeren bir modern uygarlık sürecini kapsayan tarihsel bir dönemde, insanlık dışı olayların ve imha girişimlerinin olağanüstü artması ve modernitenin en olgun döneminde had safhaya ulaşması, altı çizilmesi gereken bir çelişkidir. (2000, s. 93).

Şiddeti elerken yaşama dâhil eden uygarlık sürecinin bu eğilimini “doğal” bir eğilim olarak görmek mümkündür. İnsanın temel dürtülerinin yaratıcı (*eros*) ve yıkıcı (*thanatos*) iki boyutu olduğuna işaret eden Sigmund Freud bu noktada destekleyici görüşler ileri sürer (2013, s. 76). *Uygarlığın Huzursuzluğu*’nda (2013) belirtildiği üzere, insanın yaratıcı dürtülerinin yarattığı ilerlemenin bir sonucu olan uygarlık aynı zamanda doğal dürtülerin kontrol altına alınma çabası olduğundan insan açısından hoşnutsuzluklar doğuran, karşıtı olduğu barbarlıkla birlikte var olan bir aşama olarak yorumlanır. Barbarlığı geride bırakan uygarlığın gelişimi ile Batının gelişimini *Uygarlık Süreci* (2000) isimli eserinde birlikte düşünen Norbert Elias’ta da uygarlık, bireysel dönüşümlerle yapısal dönüşümlerin birlikte gerçekleştiği, somut örneğini Fransız saray kültüründe bulan, Batı Avrupa’nın gelişim tarihi kapsamında incelenen bir süreçtir. *Uygarlıkların Grameri* (1996) isimli eserinde uygarlığa dair Elias ile benzer vurgular yapan Fernand Braudel’e göre, “civilisation”, yani uygarlık kelimesi, tarihsel olarak çok eskiden beri var olan “civilise” yani uygar, “civiliser” yani uygarlaştırmak kelimelerinden türetilir. On sekizinci yüzyılda henüz hukuksal bir terimdir. Yaşamın bir evresinden başka bir evresine geçişi nitelendirmek üzere daha sonra Turgot tarafından kullanılmaya başlanır. Buna göre uygarlık, bir durum olup “uygar durum” insan yaşamında geçilen yeni durumu ifade eder (Braudel, 1996, s. 27). Eski durumu “barbar” olarak niteleyen bu bakış açısından uygarlığın işaret ettiği uygar durum modern dönemde kavramın kazandığı yeni anlama işaret eder. Uygarlık, modern dönemde, barbarlıkla karşıtlık içinde kurulur. Uygarlık kavramı etrafında insanları sınıflandıran modern dönemde bir tarafta uygar halklar diğer tarafta ise vahşi, ilkel, yani barbar halklar bulunur (Braudel, 1996, s. 28). On sekizinci yüzyıl Fransa halkının uygar duruma denk düşen bir örnek olduğu Braudel tarafından da tespit edilir. Devrimin yapıldığı, toplumsal birliği sağlamak üzere modern devletin kurulduğu Jean J. Rousseau Fransa’sında “iyi” davranış kurallarının hâkim olduğu sivil toplum, yani uygar durum hakimdir. Burada

iyi davranıştan kibarlığın anlaşıldığı Braudel tarafından özellikle vurgulanır (1996, s. 28). Fakat Fransa'da yaygınlaşan “uygar durum” ve dolayısıyla uygarlık kavramının kullanımı kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılırken uygarlık ile Batı arasında bir özdeşlik kurma eğilimi de Batı'da benimsenen bir eğilim olur.

Uygarlık süreci öncelikle bir öz-denetim sürecidir. Batı dünyasında insan davranış ve düşüncelerinin geliştiği yön artan oranda dürtü ve duyguların öz denetlenmesidir. Özdenetimin artışına dürtülerden utanma eğiliminin artması eşlik eder (Hammer, 2000, s. 75). Elias gibi düşünürlerin uygarlığı ortaya çıkaran süreçlerin bir yanı olarak işaret ettikleri bireysel dönüşüm, insanın öz-denetim gücünü kazanmasına dayanır. Kendine özgü uygarlığı yaratan Batı'da uygar yaşam koşullarını ifade eden özdenetimin varlık koşulu akıl sağlığına bağlıdır (Foucault, 2017; Aktürk, 2007, s. 157). Öz-bilinç/denetim/kontrol sahibi rasyonel bireye dayanan, yapay bir oluşum olan uygarlık, Freud tarafından da insanları hayvanlardan ayıran düzenlemeler bütünü olarak anlaşılır (Aktürk, 2007, s. 154). Freud'un uygarlık anlayışından bakıldığında uygarlık, insan dürtüleri üzerindeki baskıcı, kısıtlayıcı uygulamalar bütünüdür. İnsanın gelişmesi ile toplumun gelişmesi arasında bir paralellik kuran Freud'a göre, uygarlığın ortaya çıkması ve gelişmesi, insanın içine doğduğu toplumun kodlarını içselleştirmesinin bir sonucudur (akt. Öncü, 2000, s. 11). Kodları içselleştirmek, şiddet eğilimi, cinsel dürtüler gibi bencil nitelikteki dürtülerin toplumsal kodların kontrolüne girmesi ve onlar tarafından bastırılması anlamına gelir. Kodları içselleştirme yoluyla insan bencil dürtülerini bireyselden ziyade toplumsal yönlere kanalize eder. Uygarlık denilen şey de bu kanalizasyonun neticesidir (Öncü, 2000, s. 11). Doğal dürtülerden utanma ve onları kontrol etme eğilimine işaret eden uygarlık kavramının sahip olduğu bu anlamı kazanması ile modern devletin güç/şiddet tekeli olarak doğması arasında bir paralellik bulunur. Modern dönemde devletin şiddet tekeli olmasına toplumsal denetim ağlarının derinleşmesi ve yaygınlaşması eşlik eder. Toplumsal yasaklar insanlara dışarıdan empoze edilmekten ziyade iç disiplin ve öz kontrol seviyesinde bireylerin kendileri tarafından somutlaştırılır. Bu iç disiplin ve kontrole bağlı olarak insanların her türlü dürtüsü uygar olmamakla yaftalanır (Öncü, 2000, s. 12). Bu yaftalanmadan kaçınmak üzere uygar insan dürtülerini ve eğilimlerini saklamaya başlar. Bunu yapabilmek seçimde bulunmak, yani aklını kullanmak anlamına gelir. Uygar insanın dürtülerini kontrol eden, akıllı insan olduğu bu durumda açığa çıkar.

Bu bakımdan Freud'dan Elias'a uygarlığın “baskıcı iktidar” modelini dile getirdiği söylenebilir. Uygar insan, dürtüleri bastırılmış insandır. Uygarlığın baskı ve kısıtları insanın mutsuzluğunun kaynağıdır. Braudel'in yaşamın yeni bir şekli olduğuna modern dönemde işaret ettiği uygarlığın Freud açısından “güzellik, temizlik ve düzen” gibi koşulları bulunur (Freud, 2013, s. 30; Aktürk, 2007, s. 154). Bu özellikleriyle burjuvazinin yaşam biçimini yansıtan uygarlık, belirli bir yaşam biçimi kadar belirli bir insan tipini kapsar. Uygar yaşamın gereklerini yerine getirmeleri bakımından insanları modern dönemde sınıflandırmak mümkün olur. Uygar olarak sayılmakla insan olarak sayılmanın özdeşleştiği Avrupa uygarlığında rasyonel, kontrol kapasitesi olmayanların ayıplanarak uygar toplumdan dışlanması eğilimi görülür. Bu dışlama sadece Avrupa toplumu içinde olmayıp, aklı ve kontrolü Batı ile özdeşleştirip Doğuyu

uygarlık dışına iten bakış açısında devam eder. Bu nedenle Haitili antropolog Michel-Rolph Trouillot çağdaş dünyada ortaya çıkan uygarlığın Avrupalı, beyaz ve erkek olanların insan olarak sayımına dayandığını belirtir (Trouillot, 1995, s. 75-76). Uygur insanı kuran dışlayıcı eğilimi modern toplumu ve devleti inşa eden toplumsal sözleşmecî düşünürlerde de görürüz. Kuruluşu sözleşmeye bağlayan Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau gibi düşünürler kadınları, çocukları ve delileri sözleşme yeteneğinin dışında, dolayısıyla sözleşmenin dışında bırakırlar. Sonuçta Batı'daki şekliyle uygarlaşma, bedenlerin uygar hâle gelmek üzere toplumsallaşma, rasyonelleşme ve bireyselleşme süreçlerinin içinden geçmesini ifade eder. Doğal dürtülerin yerine getirilmesinin gizlenmeye başlanması ve bedenin davranış kodlarına göre davranması toplumsallaşmaya, dürtü ve duyguların bilinçli olarak kontrol altında tutulması ise rasyonelleşmeye işaret eder (Yumul, 2000, s. 39). Bireyselleşme ise insanların kendilerini diğerlerinden ayrı ve farklı varlıklar olarak algılamaya başlamasına işaret eder. Kendini diğerlerinden farklılaştıran insan kendi bedeninin, eylemlerinin kontrol merkezi, sahibi olur. Bedenin bireyselleşmesine bireysel olanın toplumsal olandan ayrılması eşlik eder. Bu ayrım insanların hangi alanda nasıl davranmaları gerektiğine yönelik kuralları, dolayısıyla uygar yaşamı doğurur.

Kaygusuz'un eserlerindeki uygarlık temsili

İnsanın sosyal bir varlık olması diğer insanlarla ve genel olarak içinde bulunduğu ortamla ilişkilerini yönetme arzusunu beraberinde getirir. Toplumsal ilişkilerle birlikte var olan insanın toplumsal ilişkilerini düzenleme yolundaki ilk çabası uygarlık denilen kavramı yaratır (Freud, 2013, s. 53). İnsanı kendisiyle ve çevresiyle iletişime sokan duygulardır. Dünyaya geldikten sonra insanın ilk duyduğu şey kendi varlığı, benliği olur. Freud'a göre, benlik duygusu uygarlığı yaratan insani işleme ve dönüştürme kapasitesini harekete geçiren, oldukça kurucu bir duygudur. Bu duygu sayesinde insan, şeyleri varlığını artıranlar ve azaltanlar şeklinde sınıflandırırken azaltan unsurlardan olabildiğince kaçınır (Freud, 2013, s. 28). Büyüyüp gelişen insan yaşarken kısıtlı benlik duygusuna göre yaşamını, ortamını ve ilişkilerini şekillendirip yaratır, yani kurgular.

İnsanın benlik duygusunun gelişmesi, uygarlığın bireyselleşmeyle ilgili yanına denk düşer. İnsanın benlik duygusunun gelişmesine ve bireyselleşmesine yer veren *Karaduygun*'da insanda gelişen benlik duygusunun yaşama etkisine “bilmek çok fena bir şey” (Kaygusuz, 2014a, s. 17) diyerek dikkat çekilir. Bu eserde geçtiği şekliyle bilme zaman alan bir süreçtir. Zaman içinde öğrendiği şeyler insanı etkiler. Hem zihinsel hem fiziksel olarak dönüştürür (Kaygusuz, 2014a, s. 17). İnsan kendisi ya da başka kişiler için karşılaştığı güçlüklerle baş etme yönünde çaba sarf etme yetisinde bir varlıktır. Bu yetiden doğan ve İngilizcede “work” ile karşılanan “iş” zihinsel faaliyete ya da kol gücüne dayanır. Doğal maddelere yönelip örgütlenir ve yönetilir (Thompson, 2021, s. 22). Çabalayarak ve çalışarak var olan insan kendisini doğadan ayırması tek türdür. İnsanın kendisi ve etrafı üzerindeki hakimiyet derecesi onun uygarlık düzeyine işaret eder. *Yüzünde Bir Yer*'de işaret edildiği gibi, uygar olmayanın barbar olduğu uygar toplumun uygar insanı, iyi döşenmiş salonunda otururken sadece uygar insan yüzüne bakar.

Yemek yemenin, yaşamının nezaketi bulunur. Örneğin, pazardan alınan incirin herkesin gözü önünde ağız şapırdatarak yenmesi hayal bile edilemez. Hissederek yaşamayı, böyle yaşayanları dışlayan uygar yaşamda ağlamayı unutmak, duygularını belli etmemek öncelikli uygarlık talebidir: Ağlamayı unutan insan gözyaşı dökmeye direnir (Kaygusuz, 2015e, s. 21). Bu direniş, yaşamı kendi içinde özel ve kamusal olmak üzere temel iki alana bölünen insanın bireyselleşmesinin, rasyonelleşmesinin ve toplumsallaşmasının, dolayısıyla utanma eşliğinin yükselmesinin Kaygusuz eserindeki bir temsili olarak okunabilir.

İnsan varlığının dönüşüme uğramış şekli olan uygar insana dair felsefe tarihinde genel olarak iki farklı görüş hattı bulunur. Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes gibi düşünürlerin kurduğu birinci bakış açısına göre, bencillik ve sahiplenme duygusu insanın temel eğilimidir. Güç mücadelesine giren “vahşi” insanlar arasındaki güvensizlikten savaş koşulları belirir (Hobbes, 2013, s. 95). Savaş koşullarının ortadan kalktığı uygarlığın uygar insanı, kendisini yaşaması olanaksız sosyal ve siyasal koşullara iten doğasını yasa ve güç yoluyla düzenleyerek uygar hâle gelir. Duygularını aklın güdümüne alan insan zorunlu olarak doğasını düzenlemeyi seçer. Bu seçimi yapabilmesine bağlı olarak uygar insan kendisini diğer varlıklardan ve var olma biçimlerinden ayırıp üstün konuma yerleştirir. İnsan doğasına olumsuz açıdan bakarak uygar insanın barış içindeki rasyonel yaşam koşullarını olumlayan bu bakış açısı karşısında yer alan, John Locke, Jean Jacques Rousseau gibi düşünürlere göre ise insan yaşamında akıl kadar duygular, iç güdüler ve vicdanın sesi de belirleyicidir. Onlar sayesinde saldırganlığını engelleyen insan diğer insanlarla doğal olarak barış içinde yaşar (White, 1978, s. 173). Uygarlık düzeyi, insanları birbirinden ayıran çitleme, mülkiyet gibi yapay kategorilerin icadının bir sonucu olup bu seviyede insan kendisinden uzak, yabancılaşmış bir varlık sergiler. Bu nedenle özellikle Rousseau'nun dikkat çektiği gibi, mutluluğun sahibi uygardan ziyade vahşi insan olur (Rousseau, 2013, s. 120, 143; White, 1978, s. 173). Kaygusuz'un eserlerinde verili olarak alınan uygarlığın Machiavelli, Hobbes gibi düşünürlerin temsil ettiği düşünce hattının tahayyülüne yakın olduğu söylenebilir. Yazarın çizdiği uygarlık resminde akıl ile karşıtlık içindeki duygular doğaya yakın olarak kabul edilir. Rasyonel bir şekilde işleyen uygarlıkta duygular ve doğa aynı düzlemde bulunur: “Doğa zorunluluktur. Kültürün başa çıkması gereken toplum-öncesi ve toplum karşıtı bencilliktir” (Sahlins, 2012, s. 23). İnsanın bireyselleşmesine toplumsallaşmasının eşlik ettiği uygarlıkta ben ve toplum arasındaki karşıtlık yüzünden insan toplumsal açıdan olumsuz bir konuma yerleşir. Fakat insan, düzenlenip yönetilerek mutlu bir yaşam kurulabilir. Böyle bir saikle içgüdüleri doğrultusunda dış dünyayı yontan insanın *Doyma Noktası*'nda doğanın belirsiz uzamı karşısında hissettiği tehlikelerle, tehlikelerden duyduğu korkuyla kendisine bir “ev” inşa ederek savaştığı görülür. Bu savaş, temel ihtiyaçlardan bir diğeri olan beslenme ihtiyacını gidermeye dair etkinliklerle sürer. En temel ihtiyacı su olan insan, suyun peşine düşer, onu temin etmek için toprağı metrelerce kazar ve bir kuyu açar (Kaygusuz, 2015b, s. 61). Ev yapmaktan su kuyusu açmaya kadar her bir iş becerisi doğayı işleyebilmenin bir neticesidir. Doğayı işleyen insan, onu işledikçe üzerindeki hakimiyetini pekiştirir. Başlangıçta doğa ve dünya karşısında savunmasız, güçsüz insan, dönüştürücü etkinliklerle doğa içindeki konumunu değiştirir. Bu değişimde dış dünyanın belirsizliği kadar

belirsizlik karşısında dünyadaki kaderini iyileştirme gücüne sahip olduğuna dair bilinç etkindir. İnsanın diğer insanlarla ilişkileri karmaşıklaşp farklılaştıkça davranışlar uygarlaşma yönünde değişir (Freud, 2013, s. 309). Toplumda beliren “düzenlemeler” insanın sahip olduğu gücün farkında olmasının ve uygarlaşma yönündeki değişimin öncelikli görüngüsüdür.

Uygar dünyada yaşam kendi içinde düzenlenerek sınırlamalara maruz kalır. Sınırlar, insan yaşamında kendini belirli bir yönde davranma, yaşama zorunluluğunda gösterir. Birlikte yaşamın gerekliliklerine uygun yaşayan insan o topluluk içinde varlık olanağına kavuşur. İnsanın kurgusal dünyasında, yani uygar yaşamda onu ayakta tutan her şey insan tarafından yaratılır. Dinden ahlaka, sanattan bilime kadar her şey kurgunun bir parçası olarak insan tarafından icat edilip uygarlığa eklenir. Geçmişe dönüp bakan insan nereden geldiğini bilmediği, ama yaşamını etkileyen ahlak, din ve görgü kurallarını bulur. *Yere Düşen Dualar*’da bu kuralların, insanın düşsel yaşamının bir parçası olduğuna dikkat çekilir. Kurallar, yaratıcı düşüncenin aşkın özgünlüğüdür (Kaygusuz, 2014b, s. 129). İçine doğduğu belirsiz uzam, yani dünya ve evren karşısında zayıflığını hisseden insan maddi ve manevi yaratımlarla gözünde büyüttüğü her şeyi küçültür, kontrol edilebilir hâle getirmeye ve belki de yok etmeye çalışır (Kaygusuz, 2014b, s. 129). İnsanın acıdan kaçmak, böylelikle mutlu olmak üzere kurduğu uygarlığın gelişimi, insan içgüdülerinin kontrol edilip denetlenmesine bağlıdır.

İnsanın benlik duygusunun, içgüdülerinin kontrolüne dayanan, gelişmişlik derecesi buna bağlı olan uygarlık, insanlardan bazı taleplerde bulunur. Temizlik ve disipline dayanan bir düzen içinde yaşamak bunların ilkidir. Modern kentler, uygarlığın disiplin ve temizlik etrafındaki düzen anlayışını somutlaştıran örneklerden biridir. Kıırı, kırsalı dışlayan kentin kendine ait bir kokusu, dokusu, yaşam biçimi bulunur. Kaygusuz’un edebiyatında da görünür olan kent, öncelikle mahallelerden oluşan düzenli bir bütündür. Kentin her bir mahallesinde asıl olan güzel kokular, temiz sokaklar, düzenli sıralanmış evlerdir. Ev içlerine sızan temizliğe konfor eklenir. Kentte her mahallenin çöpü birbirinden farklıdır. Mahalleler “kokularına, çeşitliliğine, meyve kabuklarına göre değişkenlik gösterir” (Kaygusuz, 2015b, s. 95). Fakat çöpten kurtulma isteği bütün kentleri ve mahalleleri ortaklaştırır (Kaygusuz, 2015b, s. 95; Kaygusuz, 2015d, s. 11). Freud’un işaret ettiği üzere, temizlik bir istektir ve bu isteği doğuran temel şey benlik duygusudur: insan, duyularına hoş gelmeyen kokulardan, asıl olarak dışkıdan ve dışkı kokusundan kurtulmak ister. Burada yadsınan kötü ya da pis koku ise aslında başkasının kokusudur (Freud, 2013, s. 58). Uygar yaşamın yadsımalara dayalı varlığı, ben karşısında ötekiyle uygarlığın olumsuz biri ilişki kurduğuna delalet eder. Kaygusuz’un eserlerinde öne çıkan leke, koku gibi temsiller yoluyla uygarlığın ötekiyle bu olumsuz ilişkisinin açığa vurulmaya çalışıldığı söylenebilir.

Uygar insana barbarlığı, doğayı ve ötekini hatırlatması sebebiyle kötü kokuyla aynı düzlemde bulunduğuna dikkat çekmemiz gereken leke, temizinin karşısında konumlanan kirin yerini tutar. Kir; uygar, temiz ve kültürel insandan bir sapmadır. Fakat bu öylesine yaşamı belirleyici bir sapmadır ki, yemek yeme kültüründen giyime ve konuşma şekline kadar bütün uygar insan etkinlikleri ondan kaçınır. Uygar yaşamın bir parçası olan restoranda yemek yeme kültüründe bu kaçışın şiddetini gözlemlemek mümkündür. Bir yemek yeme alanı olan restoranda

uyulması gereken bazı ritüeller bulunur: temizlik, lüks, peçete, tabak, çatal, gürültü yapmama gibi. Bütün bu ritüeller uygarlığı kuran temel duyguyu verir: lekeden nefret. “Kılçık” isimli öyküsünde restorandaki yemek yeme deneyimini betimleyen Kaygusuz, yemek yiyen kişinin orada çalışanlar karşısındaki efendi konumuna işaret ederek uygarlığın hiyerarşik toplumsal düzenlenişini vurgular. Efendi oluş, müşterinin garsonlarla olan etkileşiminden yediği yemeğe, yani balığa kadar her yerde kendini gösterir. Orada kendi varlığı için oturan ve diğer her şeyi kendini merkeze alarak değerlendiren Kadir Bey'in lekeden nefreti (Kaygusuz, 2015b, s. 46) üzerinden Kaygusuz'un öyküsünde lekeden, doğadan ve ötekenden nefretin uygarlıkta üst üste bindiği anlaşılır.

Kaygusuz'un eserlerinde düzen ve temizlik talep eden uygarlığın yemek masalarındaki hijyene ve genel olarak toplumsal yaşamdaki hiyerarşiye duyarlılığının otellere doğru yayıldığı görülür: çarşafardan havlulara bir otelde her şeyin beyaz ve lekesiz olması orada kalan insanların ilk beklentisidir. Malzemelerdeki herhangi bir leke o otelde bir infiale yol açabilir. Bu infialin boyutlarını gösteren *Barbarın Kahkahası* (2015a), uygar yaşamda olmaması gereken bir şeyle, bir insanın bir gece denize doğru i...mesini takip eden olaylara odaklanır. Otelde denize i...yen adamı gören kadınlar onu “sapık” diye yaftalar. Ardından çarşafardan masa örtülerine her gün yeni bir yerde lekelerle güne başlayan otel müşterilerinin otele güveni azalır. Bir kısmı oteli terk ederken bir kısmı da otelde daha uygun fiyatla kalmaları gerektiği iddiasında bulunur. İdrar izi ve kokusu, eserde “beyazlığa, ütülü peçetelere, rahat uykulara ve temizliğe karşı edilmiş bir sövgü” olarak yorumlanır (Kaygusuz, 2015a, s. 46). Sövmenin uygarlık açısından olumsuz bir anlamı olduğunu belirten Freud'a göre, sövmek, küftürmektir. Küfür ise pis olan, kötü kokusunu gizlemeyerek diğerlerine hakaret eden, onlara saygı göstermeyen insan sözleridir (Freud, 2013, s. 58). Temizlik tutkusu ve aynı zamanda saygılı davranılma arzusu olan uygar insanda tiksinti uyandırır. Kötü kokmamak kadar küfür etmemek de uygarlığın temel talebi olur. Elias açısından da uygarlaşma, sofrada adabı, dışkı, tuvalet gibi sıradan davranışların etrafında, utanç eşliğinin yükselmesine bağlı olarak, tabuların örülmesi anlamına gelir.

Herhangi bir restoranın ya da otelin ütülü, beyaz masa örtülerinden, çarşaflarından ve havlularından yayılan temizlik talebi uygar yaşamın nizamlı, disiplinli işleyişine doğru genişler. Söz konusu nizam ve disiplin sayesinde uygar yaşam “birörnek” yaşam hâline gelir. Her yaşamın aktörü farklı olmasına rağmen aktörlerin yaşama şekillerindeki aynılık uygarlığın monotonluğunu kurar. Kaygusuz, *Esir Sözler Kuyusu*'nda bu monotonluk ve aynılığa “subay hanımları”na dair anlatısında doğrudan dikkat çeker. Etrafı demir parmaklıklarla çevrili, diğer yaşamlardan ayrı bir yaşamın kurulduğu lojmanlarda yaşayıp sadece subaylar ile ailelerine hizmet veren orduveindeki kuaförlere sıklıkla giden kadınların temel etkinlikleri birbirinin aynısıdır: pazara gitmek, çay partisine katılmak, öğretmenlik yaptıkları kurumdaki yaşananlardan söz etmek, abartılı kahkahalar atmak, diğer subay hanımlarını çekıştirmek... (Kaygusuz, 2015c, s. 25). Uygar yaşamın rutininin kurduğu homojenlik Kaygusuz'un eserinde irksal homojenliğe doğru genişler. Yazara göre, subay evlerinde, aynı ırktan olmayan bir asker için askerlik görevini yapmak “cehennem azabı çekmeye” dönüşür (Kaygusuz, 2015c, s. 28). Belirli ten rengine dayanarak insanı varlıkla donatma eğilimi *Esir Sözler Kuyusu*'nda uygar insanın diğer

insanların fiziksel özelliklerine dair tahakkümüyle devam eder. Belirli vücut ölçülerine sahip olması gereken insanlar, örneğin şişman küçük bir çocuk, diğerlerinin zayıflaması gerektiği yönündeki baskılarına maruz kalır (Kaygusuz, 2015c, s. 36). Yazarın eserlerinde kurduğu uygar dünyada zayıf olmak, muayyen bir ten rengine sahip olmaya eklenen bir diğer uygar insan özelliğidir. Tıp bilimi, zayıflayamayanlar için yardıma hazırdır. Bu iş için özellikle uzmanlaşan klinikler bulunur (Kaygusuz, 2015c, s. 36). Zayıflık, uygar yaşamın bir koşulu hâline gelir. Ten renginden beden görünüşüne kadar Kaygusuz tarafından dikkat çekilen bu görüngüler uygarlık düzenlemelerinin taleplerinin toplumsal boyutunun yanı sıra bedensel boyutunun olduğuna işaret eder. Bedenin dışsal görünüşünün yönetimi aracılığıyla uygarlık beden fiziksel üretimine ve diğerleriyle etkileşimine etki eder.

Avrupa uygarlaşma süreçlerine dair çözümlemesinde Elias Avrupa’da uygarlaşmanın bedenler arası sonuçlarına dikkat çeker. Modern dünyada bireyselleşen bedenler aynı zamanda kendilerini ötekilerden ayırırlar (Shilling, 1993, s. 14). Uygarlaşmanın insanları uygar ve barbar olarak ayırmak anlamına geldiği Batı toplumlarında uygar bedenler, biçimsiz, grotesk bedenlerden ayrılır. Uygar beden, toplumsal kurallara uyan beden iken biçimsiz beden toplumsal kuralların denetiminden kaçan, hayvansal bedendir (Shilling, 1993, s. 45). Bedenin ve bedenler arası etkileşimlerin uygarlık düzenlemeleri yoluyla yeniden üretiminde çağımıza doğru yaklaştıkça yeni toplumsal teknoloji biçimlerinin ağırlığı artar. Teknoloji biçimleri bedenlerin üretimlerinde ve etkileşimlerinde aracılık rolü üstlenir. Örneğin, yemek masalarından eksik olmayan mendil ve çatal gibi aletler aslında teknolojik yeniliklerdir. Uygarlığın temizlik, düzen ve disiplin aracıdır. Bu araçlar aynı zamanda bazı insanları insanlıktan dışlamaya olanak tanır. Mark Neocleous’a göre, insanlıktan dışlananlar kir, çöp, pislik, atıktırlar (2013, s. 169). Uygar yaşama giren teknoloji biçimlerinin insanlar arası farklılaşmayı, hiyerarşiyi ve eşitsizliği ürettiği söylenebilir.

İnsanları birbirinden eşitsiz bir şekilde ayıran uygarlıkta sadece insan değil hayvan da bu ayırmadan payını alır. Hayvan, insan gibi kültürel bir varlık hâline gelememesinde farkını doğrudan gösterir. İnsan ve hayvan arasındaki bu farklılık uygar insan tarafından aralarındaki eşitsizliği temellendirmek için kullanılır. Ötekenden kendini ayırarak varlığını kuran uygar insan, hayvanın farklılığından insan altı konumunu üretir (Shilling, 1993, s. 48). Diğer ötekiler gibi insan açısından belirsiz bir yer olan hayvan, Kaygusuz’un eserlerinde, insanın üzerinde hakimiyet kurmak istediği, kuramadığında ise öldürmekten çekinmediği herhangi bir nesne olarak temsil edilir. Bu nedenle Kaygusuz’un eserlerinde ne kadar iri yapılı, güçlü olursa olsun, bir adam, onun temsil ettiği erkek ve eril kültür, belirsiz bir alan olan hayvan, örneğin bir yılan karşısında aynı oranda küçülür. Bu küçülme en açık şekilde *Doyma Noktası*’nda koca cüsseli bir adamın bir yılanla karşılaşmasında görünür olur: dev gibi bir adam, ne kadar güçlü olursa olsun, karşılaştığı yılanı canice öldürmekten geri durmaz (Kaygusuz, 2015b, s. 57). İnsani dilden yoksun olan yılanın tıslamaları insan dünyası açısından anlamdan yoksundur. Anlamsızlık yazarın onu tehlikeli, kaçılması gereken bir varlık hâline sokmasına sebep olur (Kaygusuz, 2015c, s. 17). *Doyma Noktası*’nda insani özelliklerden yoksunluğu sebebiyle uygar insan karşısında öteki olarak kaldığına işaret edilen yılan-hayvan, aynı zamanda eserdeki

uygarlık tahayyülü açısından kiri temsil eder: yılan bulunduğu, değdiği her yeri/şeyi kirletme gücü olan bir varlıktır. Eserde yılanı uygarlık karşısında yüklenen bu anlam *Esir Sözler Kuyusu*'nda devam eder. Bu eserde su kuyusundan su çeken kadın çektiği suları kullanmayıp sürekli boşaltır. Suyu boşaltmaya çalışmasının nedeni kuyuya giren yılanın suyu “mundar etmesi”, kirletmiş olmasıdır (Kaygusuz, 2015c, s. 19). Yılanın kirlettiğine inandığı kuyu suyunu temizleyen kadının aynı zamanda anlatının devamında yılanı, kertenkeleyi ya da örümceği onlara karşı herhangi olumlu bir şey hissetmeden öldürdüğü görülür (Kaygusuz, 2015c, s. 19).

Kaygusuz'un eserlerinde beliren, Freud, Elias gibi düşünürlerin uygarlıkla ilgili düşüncelerini yansıttığı söylenebilecek uygarlık tahayyülü açısından çocukların, hayvanlarla aynı statüde olduğu eklenmelidir. *Doyma Noktası*'nda çocukların hayvanlarla benzer konumundan hareketle uygar dünyada maruz kaldığı şiddet anlamlandırılır. Bu esere göre, dedesinin değneğini kıran küçük bir çocuğun gördüğü şiddet gerçekte uygar insanın alanının ihlalinin bir neticesidir (Kaygusuz, 2015b, s. 63). Şiddet yoluyla, anlamlarını sınır tanımayan etkinliklerde bulan çocukların etkinlikleri kontrol altında tutulmaya çalışılır. Kaygusuz'un anlatısında, dedenin değnek yapması ve yaptığı değnek torunu tarafından kırıldığı için torununu dövmesi doğa karşısında efendi insanın efendiliğini gösterdiği iki etkinlik olarak görünür. Doğanın ve çocuğun efendi tarafından işlendiği uygarlıkta çocuk gibi kadın da efendi erkeğin işlediği bir nesnedir. Judith Butler'a göre, uygar yaşamda toplumsal cinsiyetin kadını pasif erkeği ise aktif konumlandırmasından türeyen varlık biçimleri kültürel birer sabittir (2010, s. 25). Kültür içinde erkeğin her şeyi işlemeyle kendi varlığını inşa etmesinin aksine kadın işlemlere maruz kalan pozisyonundadır (Kaygusuz, 2015b, s. 71). Kaygusuz'un eserlerinde beliren uygar dünyaya ait böyle bir kadın temsili, efendi, erkek, uygar insan karşısında kadının, yine Kaygusuz'un eserlerinde işlenmemiş, efendiye muhtaç ve sürekli sevilmesi gereken bir varlık konumuna düşürülmesiyle sonuçlanır. Nitekim Kaygusuz anlatısında genç bir kızın evlenmek zorunda kaldığı yaşlı adam evlenmek istediği kadını şöyle hayal eder: “Kedi gibi ayaklarının altında dolanan, sevecen bakışlarla sahibini yalayan bir kız” (Kaygusuz, 2015b, s. 79). Bu hayalle evlenen kadının rolü adam tarafından önceden tayin edilir: evi temizlemek, örtüleri değiştirmek, çiçek ekmek, erkeğinin hayatına “devinim katmak” (Kaygusuz, 2015b, s. 80). Kadın bu gibi görevleri yerine getirmediğinde efendi erkekçe “nankör” diye düşünülür (Kaygusuz, 2015b, s. 80).

Chris Shilling'e göre, batı uygarlığında erkeğin ve kadının bedenleri karşıt kutupları işgal eder (1993, s. 47). Uygarlıkta bedenlerin temsiline dair bu kavrayışı temsil eden Kaygusuz'un eserlerinde de kadın bedeninin doğaya yakınlaştırılan, stabil olmayan, düzeni tehdit eden temsili karşısında erkek girişken, dışa dönük, doğaya mesafesi olan bir varlık olarak gösterilir. Uygar erkek, çocukluğunda kendisinin gelecekteki hâli olan babasının omuzlarında taşınan, ailesine gurur veren, dövüşkenliği babası tarafından kısırtılan birisidir (Kaygusuz, 2014b, s. 26). Erkek çocuğun yaramazlıkları anne ve baba için övgü kaynağı olur. Kaygusuz'un anlatısına göre, bu övünmenin altında yatan şey uygarlığın “erkek hayranlığı”dır (Kaygusuz, 2014b, s. 27). *Yere Düşen Dualar*'da işaret edildiği şekliyle, uygarlık ve kültür erkeğe duyulan hayranlık üzerine kuruludur. Uygarlığın bu bakışını temsil etmeyi sürdüren *Barbarın Kahkahası*'nda imlendiği

gibi, aslında erkek çocuğunun yaramaz davranışlarının hedefi babaya yaranmaktır (Kaygusuz, 2015a, s.124). Bu nedenle, romanda geçtiği şekliyle, bir otelde tatil yapan ailenin çocuğu olan Ozan'ın romanın başında zıpkınla balık avlamasına tatilin ilerleyen günlerini anlatan sayfalarda yılanı ve en son da bir keçiyi avlaması eşlik eder. Davranışları annesi tarafından çeşitli yöntemlerle cezalandırılan Ozan babası tarafından olumlu karşılanır. Uygarlığın kuruluşunu anne, baba ve erkek çocuğu arasındaki ilişkinin inşa edilme şekliyle birlikte düşünen Freud'un işaret ettiği gibi, baba, annesine bir arzu nesnesi olarak yönelen erkek çocuğunun annesiyle kurduğu ilişkinin derinleşmesini engelleyen olumsuz bir faktördür. Bu nedenle sevilen ve hayran olunan birisi olmanın yanı sıra engel olarak görülen, nefret edilen bir rakiptir (Kıvanç, 2016, s. 246). Ozan'ın sonu gelmeyen ve hep daha zorlusunu hedefleyen avlanma davranışını babaya duyulan hayranlığın ve aynı zamanda onu rakip olarak görmenin bir temsili olarak okumak mümkündür. Uygarlığın erkek merkezli bakışı içinde kız çocuklar erken yaşlardan itibaren itilip kakılmaktan kurtulamaz. Kız çocukları ile erkek çocukları arasındaki bu ayrımcılığa ada hayatına dair anlatıda işaret etmeye çalışan *Yere Düşen Dualar*'da, adada kız çocuklarına düşen rol şöyle dile getirilir:

Adadaki her evde olduğu gibi çoğunlukla getir götür işçisi, ayıklamacı, toplayıcı, haberci olarak yaşayan kızlardan biriydim ben. Pazar yerinde yalınayak dolaşan güneş yanığı çocuklardan herhangi biri. Her akşam babasının berber dükkânı kapanmadan nemli evyeye yapışan kıllı sabun artıklarını temizleyen o küçük kız... (Kaygusuz, 2014b, s. 32)

Kaygusuz'un eserlerinde, erkeğe özne konumunu vererek homojen bir dünyaya yaslanmış olarak gösterilen uygarlık, yarattığı dünyaya başka bir yerden gelenleri tekinsiz bulur ve sorguya tabi tutar. Sonradan geldiği yere yabancı olan insan varmak istediği yere gidene kadar jandarmalar tarafından sürekli durdurulup sorgulanır (Kaygusuz, 2015a, s. 67). Uygarlık açısından kurucu bir gücü olan dil, nesnel gerçekliğin sembolik değerlendirme ve sentezi olan kültürün ayrıcalıklı bir unsurudur (Sahlins, 1976, s. 64). Örneğin, eğer jandarmanın durdurduğu kişiler o yerin dilinden başka bir dil konuşuyorsa, bu farklılıkları onları gitmek istedikleri yere ulaştırmaktan alı koyar. Zira uygar bir yerin dili, uygar insanın dilidir. O yerin dilinin dışındaki diller barbarın anlamdan yoksun sesinden fazlası değildir.

Uygarlıktaki huzursuzluklar

Kaygusuz eserlerinde belirli bir temizlik, düzen ve disiplin talebine yaslı bir şekilde tahayyül edilen, çeşitli teknolojilerin yaşamı sürdürmede öne çıktığı uygarlık odağına insanı alır. İnsan merkezli uygarlığı yaratan içgüdüler, canlı varlığı koruma ve artırmaya dayanır. Fakat Freud'un *eros* olarak işaret ettiği bu içgüdülere *thanatos*, yani varlığı, yaşamı çözmeye, yıkmaya yönelen ölüm içgüdüğü eşlik eder (Freud, 2013, s. 76). Yaşamın görüngüleri ve uygarlığın evrimi bu iki içgüdü'nün etkileşimlerinden ve düzenlenmesinden doğar. Kendisi farklı yöndeki bu iki içgüdü'nün çatışmasının bir çözümü olan uygarlıkta çatışmalar her zaman çözülmez. İnsanın kendi içinde ya da çevresinde girdiği olumsuz etkileşimlerden doğan ve

çözülemeden kalan çatışmalar insanlarda iz bırakır. İnsan bu izlere farklı zamanlarda ve şekillerde yeniden maruz kalır (Elias, 2002, s. 320). Doğa üzerinde hakimiyet kurmak isteyen uygarlık, kendi varlığı uğruna yok etmekten çekinmediği doğaya maruz kalmaktan kurtulamaz. İçine doğduğu doğayı seçimlerle şekillendiren insanın seçmiş olduğu yaşam tekniği yetersiz kaldığı yerlerde insanı tehlikelere açar (Freud, 2013, s. 43). Tek bir alana sürekli ve aynı şekilde yatırım yapmak yaşamı ve mutluluğu tek bir çabaya bağlamak anlamına gelir. Bu bakış açısını sürdüren *Yüzünde Bir Yer*'de işaret edildiği şekliyle, yerleşik hayata geçmesi bir nehrin kenarına yaşamını yaslamasıyla başlayan insan hayatı aynı nehrin taşmasıyla ortadan kalkar (Kaygusuz, 2015e, s. 64). “Sağlıklı” olanaklarla insan için yaşam alanı sunan nehir aslında insana bağışta bulunur. Bağış kavramının aynı anda birden fazla anlamının bulunduğunu söyleyen antropolog Marcel Mauss'a göre bağış, “zehir hâline gelen hediye”dir (Mauss, 2005, s. 344). Doğanın hediyesini kabul eden insan ona bağımlı ve sorumlu hâle gelir. Nehrin sunduğu olanaklar insanı ona karşı sorumlu kılar. Bir kere o nehrin kenarında yaşam inşa eden ve onun nimetlerinden faydalanan insan artık o nehri ve ortamını korumak, cömert olmak suretiyle kendisine yapılan bağışa karşılık vermek zorundadır. Aksi takdirde nehrin yaptığı bağış insan yaşamının sonu anlamına gelebilir. Böyle bir ihtimalin varlığının doğa ile uygarlık arasında bağış ve sorumluluk etrafında bir tür sözleşme olduğuna işaret ettiğini söyleyebiliriz. Freud'a göre, doğayı/doğasını işleyerek uygar varlığını kuran insanın doğayla yaptığı bu sözleşmeyi bozmasının uygar insan açısından huzursuz edici, yıkıcı sonuçları olur. Bu sonuçlara *Yüzünde Bir Yer* isimli eserinde bir adam ile yılan arasında geçen anlatı üzerinden dikkat çekildiğini görürüz: Kendi yoluna giden yılanı canice öldüren bir adamın öldürme eylemiyle arzuladığı şey sükûnet ve huzurdur. Oysa gerçekleşen aksi olur: Bir yılanı öldürmek ile doğayı, uygarlığın kaynağı olan ötekini öldürmek, kaynağı tüketmek aynı anlama gelir. Bu paralellik yüzündendir ki, yılanın ölümünü onu öldüren adamın yaşadığı yere gelen kuraklık takip eder. Doğanın üstün gücü insanın mutluluğa erişmesini engeller (Kaygusuz, 2015e, s. 64). Böylelikle *Yüzünde Bir yer*, uygar yaşamın huzuru ile doğal yaşamın sürekliliğinin korunması arasında doğrudan bir bağlantı kurarak doğal yaşamı ihlal eden herhangi bir etkinliğin uygar yaşam açısından olumsuz sonuçlar doğuracağını teslim eder.

Uygarlaşmanın insanın doğayla arasındaki mesafenin açılması anlamına gelmesine rağmen, insan gerçekte doğaya özsel olarak bağlı kalmayı sürdürür. *Doyma Noktası*'nda bu bağlantıya insan ile doğa arasındaki ilişkinin av ile avcı arasındakinden farksız oluşuyla dikkat çekilir: Avcı, avlayan olarak özne konumundaymış gibi görünmesine rağmen gerçekte avlananın etkisinde hareket eder. Eril kültürün işareti olan avlama etkinliğini *Doyma Noktası*'ndaki “Sülün” isimli öyküsünde yeniden yorumlayan Kaygusuz'un işaret ettiği üzere, bir kuş avlama basitçe bir avlama etkinliği değildir. Öyküdeki şekliyle bakıldığında, avcı adamı kuş avlamaya iten bir sebep bulunur: Annesinin bir eşyasında gördüğü kuş figürü adamın rüyalarına dadanır. “Onu avcılığa sürükleyen, güzelliğiyle onu çocukluğuna tutsak eden iki kanatlı arzuyu, kabuslarındaki kuşu vurmıştu işte. Annesinin mücevher kutusunun kapağına işlenmiş, yaldızlı gözleriyle ruhunu delen sülünü” (Kaygusuz, 2015b, s. 88-89). Kuşun tüylerini yolan adam, kuşu öldürmekle hafifleyeceğini ummasına rağmen tüylerin onu kuşatmasına maruz kalır. Mutfakta birden çalışan

havalandırmanın etkisiyle havalanan tüylerden nereye kaçacağını bilemez. Her bir tüy başka başka kuşlar doğurur ve avcı, avından korkar. “Avcı, gövdesine yapışan sülün tüylerinden kurtulmaya uğraştıkça, büyük bir süre avında dili dışarı sarkmış köpekler tarafından kovalandığı sanrısıyla sonunda çıldırır” (Kaygusuz, 2015b, s. 90). Kaygusuz öyküsünde avcıyı harekete geçiren şey kuştan kurtulma arzusunun yanı sıra avcıya musallat olan kadından, yani annesinin çocukluğundan kalma hayalinden, karanlık rüyalardan kurtulmaktır. Buradaki kurtulma arzusu aynı zamanda temizlenme arzusuna işaret eder. Temizlenmek için daha çok avlanan avcı her defasında tüye batmaktan kurtulamaz, yani kirlenir. Bu kir sebebiyledir ki, annesi tarafından sürekli “sen de yıkan artık, temizlen! Leş gibi ter kokuyorsun...” diye azarlanır (Kaygusuz, 2015b, s. 91). Kir, sembolik düzenin, yani uygarlığın tehdididir. Aynı zamanda farklılıkları silme ve böylelikle benlik duygusunun gelişmesiyle bölünen dünyadan bölünmemiş varlık uzamına, doğaya dönme arzusudur (Enriquez, 2004, s. 279). Avlanarak insan kirinden kurtulmak ister, fakat yukarıda işaret ettiğimiz öyküdeki şekliyle, her avlanma sonrası eve dönen avcının annesinden duyduğu bu sözler kirin avlanmaya içkinliğini, ondan kurtulmanın olanaksızlığını ifade eder. Kuşu öldürürken aslında arzu dünyasını kuran annesini de öldürmeye çalışan çocuk böylelikle doğadan ayrı ve ona hâkim konumdaki benliğini kurma girişiminde bulunur. Fakat Freud’un da belirttiği gibi, ruhsal yaşamda geçmişin korunması istisnadan ziyade kuraldır (2013, s. 32). Bu nedenle kir, anne ve doğa sürekli olarak benliğin sınırlarını ihlal eder. İnsanın kirden kaçmak için kurduğu ev, sınırdaki konumlanan geçirgen bir alandır:

Biz orayı kendi canını kendi aklıyla besleyen yumurta gibi bir şey sanıyoruz. Hâlbuki o dokunulmaz yuva, radyatör borularından duvarlara süzülen sinir bozucu bir sesin hükmünde çabucak tehlikeli bir yere evriliyor. Eşya titriyor. Her çeşit kabuk, bazalt, tuf ya da Niğde taşı kiremit veya sıva, çinko dam, mermer kaplama, hepsi geçirgen. (Kaygusuz, 2014a, s. 24)

Uygar insan, doğasına “hükmeden” konumundan aldığı kuvvetle, kendiliğinin herkesten ayrı, tek başına var olduğunu düşünme eğilimiyle birlikte yaşar. Fakat uygar yaşamdan dışlanan uygar olmayan davranma, yaşama ve düşünme şekillerinin yaşamda kendisini yeniden gösterdiği görülür. Antropolog Marshall Sahlins’a göre, uygar yaşamın arzuladığı olma biçimine tam olarak geçememesinin, dışlanan şeylerin ona geri dönmesinin sebebi benin aslında başkalarından ibaret olmasıdır (Sahlins, 2014, s. 31). Ben ve öteki arasındaki bu ortaklığı çökerten, her şeye hükmeden uygar insan yine de mutluluğa tam anlamıyla erişemez. Sahlins’in de belirttiği gibi, batılı, uygar insan iki bin yıldan fazladır “kendi içsel varlıklarının hayaletinin daimî tasallutu altındadır” (2012, s. 9). Yukarıda değinilen avcının avlama etkinliğinde bu hayalete işaret eden *Doyma Noktası*, insanın içsel varlıklarının insan yaşamına etkisine insan ile evcilleştirilen bir hayvan arasındaki ilişkinin değişken yapısı üzerinden dikkat çekmeyi sürdürür. Bu değişkenliği ele almaya devam eden *Yere Düşen Dualar*’da da görüldüğü üzere, hayvanı evcilleştirmek bir yandan onu doğasından çıkarıp insanlaştırmaktır. Bu durum uygar insan için övünç kaynağıdır. Fakat aynı hayvan, örneğin bir at, güzelliğini kaybedip önüne geleni tepeleyen, olur olmaz kişneyen bir varlık hâline gelince insan ondan utanır. İnsanın evcil olması hâlinde övündüğü hayvan insan tarafından geceleyin kaçıp gitsin, uçurumdan düşsün ve ölsün diye dua edilen

bir nesne hâline gelir. Evcilleştirdiği hayvanla adını yücelten insan, hayvanın kontrolden çıkmasına bağlı olarak küçülür ve artık hayvandan kurtulmak adını temizlemekle aynı anlama gelir (Kaygusuz, 2014b, s. 101).

Yere Düşen Dualar'da ötekileştirerek var olduğuna işaret edilen uygar insanın hayal gücü “asla evcilleşmeyen tırnaklı bir hayvan” olarak tanımlanır (Kaygusuz, 2014b, s. 23). İnsanın uygarlaşması, hayal gücünün, dolayısıyla bu “evcilleşmeyen tırnaklı hayvan”ın varlığını ortadan kaldırmaz. Aksine uygar dünyada hayvansal olanın uygar olanla devam eden birlikteliği insanlardan bazılarının felaketine sebep olur (Kaygusuz, 2014b, s. 23). Örneğin, yazlık bir otelde erkek bir müşterinin gece yarısı denize i..diğini gören kadınlardan bazıları bu eyleme alınıp bütün oteli ayağa kaldırırlar. Kadınların eşleri adamın üzerine yürüyüp onu döverler. Bu anlatı yoluyla uygar yaşamın temiz, kibar ve saygılı denebilecek bir davranış biçimine dayandığına dikkat çeken *Barbarın Kahkası*'nda, söz konusu talebe uymayanlar talebi karşılayan insanların şiddet nesnesi olur. Uygarlığın kaçtığı kiri onun ayağına getiren biri uygar insanın aşırı tepkilerine maruz kalır. Bu tepkileri, *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda Freud'un belirttiği gibi, uygarlıkta insanın ve toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi açısından temizliğin sahip olduğu kurucu bir rol etrafında anlamlandırmak mümkündür (2013, s. 53). Verdikleri tepkiyle uygar insanlar kirin kaynağını kendilerinden uzaklaştırmayı arzularlar (Freud, 2013, s. 58). Freud, temizlik talebiyle uygarlığın kiri yaşamdan dışlama eğiliminde olduğuna dikkat çekse de Kaygusuz'un eserinde bu talebin tam olarak amacına ulaşmadığı görülür. Daha ziyade kir ve yaşam birlikte var olur. *Barbarın Kahkahası*'nda öne çıkan otelde bir gün çarşafların, başka bir gün havluların kirli olduğunu fark eden müşteriler çocuklarını mikroptan ve kiri taşıyanların huyundan korumak için her şeyden uzak tutarlar. Bir türlü kimin etrafı kirlettiğinin bulunamamasıyla beraber müşteriler daha önce denize i..diğini gördükleri adamı hiç düşünmeden suçlarlar. Ya da iskelede gördükleri, heteronormatif toplumsal düzene uymadıkları için tuhaf buldukları insanları suçlayıp “her şey beklenir bunlardan” tepkisini verirler (Kaygusuz, 2015a, s. 64-65). Olayı fırsat bilen bir otel müşterisi kendisinden farklı cinsel yönelimi olan insanlara küfür edip, “onlar gibiler hem efendi hem de karı gibi feminist olurlar. Kıl tüy, kedi köpek, kıyırık bir ağaç için ortalığı ayağa kaldırır ama iş askerliğe gelince aynen sıvışırılar... en sonunda gelir üstümüze i..ler” diyerek aşağılar (Kaygusuz, 2015a, s. 71). Uygar yaşamın insanın özdenetim kapasitesinin artmasına bağlı olarak gündelik rutinden dışladığı şiddetin rutinin aksadığı yerde kolaylıkla gün yüzüne çıktığı görülür. Otelde her gün farklı sebeplerle yaşanan aynı vaka müşterilerin oteldeki gündelik yaşamını kesintiye uğratar. “Yüzme saati, bira molası, tavla turnuvası, gölgede kestirme kaçamağı, pinpon turnuvası, limonata faslı, kahve falı” ertelenir (Kaygusuz, 2015a, s. 67). Temizliğe dayanan, kiri dışlayan uygar yaşam otelde yaşanan “kirlenme olayı”yla kesintiye uğrar. Bu olayın failini bulması ve cezalandırması yönünde baskılara maruz kalan otel yönetimi, oteldeki rivayetlerden hareket eder: Diğer insanlardan farklı bedensel özellikleri sebebiyle hakkında söylentiler yayılan bahçıvan otel yönetimine yaşanan olayla birlikte daha dikkat çekici, tuhaf biri olarak görünür ve bu tuhaflığı yüzünden olayın faili olmakla suçlanıp işten çıkarılır (Kaygusuz, 2015a, s. 67-68). Kaygusuz anlatısında normal insanlardan farklı fiziksel özellikleri sebebiyle öteki olarak uygar

dünyada yaşamaya çalışan bahçıvan, yaşamı kesintiye uğratan bir olayda uygarlığın düzenini tesis etmek üzere bütün suçun, kirin ve suç/kire yaptırımların taşıyıcısı olur. Bahçıvanın parçası olduğu otel bir yandan uygar yaşamın “normal” olarak kabul ettiklerinin sergilendiği diğer yandan bu kabullerin “kirlenme olayı”yla yerinden edildiği bir alan olarak belirir.

İnsanların uygarlığın kuruluşundan sonraki zamanlarda birbirlerine ve çevrelerine karşı “avcı” tutumlarının aslında onların hayatta kalmak, hazlarını tatmin edip mutluluğa ulaşmak üzere bulduğu çareler, çözümler olduğunu söyleyebiliriz. Uygarlık denilen yaşam durumu da gündelik hayatı çeşitli sıra dışı olaylarla kesintiye uğrayan insanın yaşamının normale dönmesinde, hayatın devam etmesinde anlamını bulur. Freud’un ve Elias’ın uygar insan hakkındaki görüşlerini tamamlayacak şekilde *Sürüden Devlete*’de Eugene Enriquez’in de belirttiği gibi, uygar yaşamda “normal”, siyasal ve sosyal sistem tarafından benimsenen her şeydir (Enriquez, 2004, s. 22). Kaygusuz anlatılarında da genel olarak normalin temiz ve kibar olmakla özdeşleştiği uygar yaşam karşısında kir doğayı imlerken; hayvan, çocuk ve kadın kirin, kabalığın ve doğanın mantıksal uzantısı olarak temsil edilir. Fakat bu temsilde doğa, uygar yaşamın nesnesi olmaktan ziyade uygar yaşamı bozarak dönüştüren özne konumuna yükseltilir. Diğer bir deyişle, uygarlık doğayı çağırır. Bu çağrı bir rutini olan otel tatilinden romantik bir anda bir çocuğun tuvaletinin geldiğini bağırarak söylemesine kadar yaşamın her yerinden gelir. *Barbarın Kahkahası*’nda işaret edildiği şekliyle, uygar yaşamı kesintiye uğratan bu gibi çağrıların yaşamı kesintiye uğraticı gücü uygarlığın içinde başka bir varlığın, yani farklı olanın nefes alamamasından kaynaklanır (Kaygusuz, 2015a, s. 83). Uygarlığın karşısında konumlandığı ötekinin nefesi uygarlıkta varlığını sürdürür. Fakat uygarlığın ötekiyle olumsuz bir ilişki kurması sebebiyle *Barbarın Kahkahası*’ndaki uygar dünya temsilinde ötekinin varlığı dışlama, linç, hakaret, tecavüz, katliam gibi olaylarla birlikte gündeme gelir.

Uygar yaşamın, Freud ve Elias ile benzer şekilde, belirli bir eğitim, kültür ve görgüye dayanan bir hayat standardına sahip olduğuna dikkat çeken *Barbarın Kahkahası*, uygarlıkta uygar insanın sahip olduğu olanakların herkes için geçerli olmadığına işaret eder (Kaygusuz, 2015a, s. 83). Uygar insanlar arası eşitliğin yanı sıra uygarlıkta işleyen eşitsizliğin de bir temsili olduğunu söyleyebileceğimiz *Barbarın Kahkahası* (2015a), uygar yaşamın temel işaretleri olarak teknolojik yenilik, temizlik ve hijyene dikkat çeken Freud, Elias gibi düşünürlerin düşüncelerini takip etmekle kalmaz. Aynı zamanda uygar yaşamın belirli bir toplumsal hiyerarşiye dayandığını ileri sürer: otelden restoranlara ve sokaklara kadar farklı alanlardaki temizlik ve hijyen arzusunun ancak bazı insanların bu arzuyu tatmin edecek şekilde çalışması sayesinde mümkün olduğuna işaret eder. Nitekim hijyen sorunu sebebiyle gündelik yaşamı kesintiye uğrayan otelin temizliği, müşterilerin kusursuz bir şekilde tatil yapmaları kendiliğinden olan bir şey değildir. Otel müşterileri temiz, ferah ve geniş odalarında medeni bir şekilde yaşarken, onlara bu ortamı sunmak üzere otelde garsonlar, temizlikçiler vb. çalışır. Müşterilere hizmet eden bu insanlar, onların yaşam alanından uzakta, derme çatma kulübelerde, olumsuz yaşam koşullarında barınan insanlar olarak Kaygusuz tarafından temsil edilirler (Kaygusuz, 2015a, s. 86). İşçileri toplumsal hiyerarşinin en altına koyan uygarlık bu sayede uygar yaşam standartlarını yakalar. İşçiler, toplumsal olarak alt sınıftırlar. Mark Neocleous, oteldeki temizlik takıntısı üzerinden

uygar yaşamın hiyerarşik örgütlenişini sergileyen Kaygusuz anlatısını destekleyecek şekilde, uygarlıkta alt sınıfların toplumsal teknoloji biçimlerine yabancı, “posa” olarak görüldüğünü belirtir. Düşünre göre, posa olmak, sağlığı tehdit eden dışkı ve atıklardan sayılmak, toplumsal ve siyasal sorun oluşturan toplumun en alt kesimine dâhil olmaktır (Neocleous, 2013, s. 169). Nasıl ki bir otel orada çalıştırılan işçiler sayesinde varlık buluyorsa benzer şekilde daha büyük ölçekte uygar yaşamın, örneğin bir kentin temizliğinin, düzeninin arkasında kentli yaşama uymayanların gündelik görevlerini yerine getirmeleriyle görünür olan hiyerarşik toplum örgütlenmesi yatar. Uygar dünya ile onun dışladığı dünya arasındaki bu iş birliğine dikkat çeken *Esir Sözler Kuyusu*'nda, toplumsal hiyerarşi ve iş bölümünün en altında yer alan bu insanların, kentin çeperinde yaşadıkları yoksul mahallelerinden her gün aynı saatte aynı dolmuşa binip, dolmuşta aynı yere oturdukları görülür. Kentin varlığını yaratan yoksulluk yoksulların çalışma zorunluluğunu getirir. Gökdelenlerde, alışveriş merkezlerinde çalışanların çalışmaya devam etmesi günlük kotalarını tamamlamalarına bağlanır: Kota kavramı iş arkadaşlarını birbirleriyle yarışa sürükler. Müşteriler için tanıtım kokteylleri, günde üç kez fırçalanan dişler, kriz anlarında birbirine suç atmalar, yalnızca işiyle var olan yöneticiler, yararcı arkadaşlıklar uygar yaşamın taleplerini karşılamak üzere doğan gündelik rutinler olurken bu rutinlere uymayanlar stres ve yıkım yaşarlar (Kaygusuz, 2015c, s. 81). Erkeğin ve erkeksi olanın sınırlandırdığı uygar dünyada insanların birbirinin yanında geçirmesi, gaz çıkarması ya da kusması ayıplanan şeylerdir (Kaygusuz, 2015c, s. 57). Ayıplanmanın nedeni düzene karşı bir saldırı, mükemmelleşememe, değişim ve çöküşün habercisi olmalarıdır (Neocleous, 2013, s. 170). Bu nedenlerle Kaygusuz'un eserlerinde temsil edilen uygarlığın, kire, kiri temsil eden pis koku, çöp, suç, barbarlık vs. her şeye savaş açmış bir yer olduğu söylenebilir. Uygarlık, dağınık ortamı düzenleyip bir örneklik sayesinde istikrar kazandırmak ister. Bu arzuyla:

Meyveyi ağacından toplar gibi bedenle ruhu ayırıyoruz birbirinden. Beden, düşüncesi olmayan ham bir şey oluyor o zaman. O ölüme yollanan madenciler, kamyon kasalarında sıkış tepiş taşınan tarım işçileri, onların hepsi birer bedenden ibaret. Ezilenler beden, ezenler akıl olmuş. Tam bir bağımlılık ilişkisi! (Kaygusuz, 2014a, s. 47)

Dünyada kurulan bu bağımlılık ilişkisi sayesinde uygarlık mümkün olur. Uygarlığı yeniden üretmek için de düzenlemeler işe koyulur. En temelde insanlar arası şiddeti insan yaşamında çıkaran bu düzenlemelerin amacına ulaşma konusunda sınırları olduğu söylenebilir. Bu sınırlar Kaygusuz'un eserlerinde gündelik yaşamdaki şiddetle görünür olan “huzursuzluklar” olarak hissedilir. *Esir Sözler Kuyusu*'nda uygar yaşamın yeniden üretimini sağlayan bir örnekliği doğuran homojen insanların disiplinli yaşamına günlük rutinleri birbirinin benzeri olan insanlar arasındaki dedikodulardan doğan şiddetin eşlik ettiği görülür. Düzenli bir yaşamı olan subayların evlerindeki düzen subay hanımları arasındaki rekabet ve didişmeyle bozulur. Kaygusuz anlatısında kendilerini “beyaz” olarak gören ve bu şekilde görülmeyi arzulayan kadınlar birbirlerini ve çocuklarını beyazlığa yakınlıklarına göre kategorize edip daha az beyaz olanları ötekileştirmekte bir sorun görmezler. Uygarlığın sembolü olan kentliliğe sahip çıkıp ötekini “dağlı” deyişle damgalarlar:

Ben dedim ki Filiz esmer güzeli, ne şirin bak... ben ne duyduğumu gayet iyi biliyorum, dağlı sen de! Ben mi dağlıyım, ben mi dağlıyım, bir kere ben subay kızyım! Yalan söyleme Nihan, senin babanın fotoğrafçı olduğunu hepimiz biliyoruz, kompleksin de bu kadarı olmaz canım, aslını inkâr etme! (Kaygusuz, 2015c, s. 28-29)

Birbirleriyle renklerine, kökenlerine dair farklılıklarını ve uygar insana uzaklıklarını ya da yakınlıklarını belirleyen ayrılıklarına göre düzenli yaşamlarında birbirlerini yargılayan kadınlar kocalarının statülerini kendileri arasındaki rekabeti belirleyen ilke hâline getirip birbirleriyle kavgaya tutuşurlar. Uygar yaşamdan dışlanan şiddet böylelikle statüler, ırklar, ten renkleri vs. arasındaki farkı eşitsizlikçi bir şekilde yorumlayan bakış açısıyla içeri alınır. Subay hanımları arasındaki didişmeler sonucu hanımlar arası gelişen ast üst ilişkilerinin yarattığı hiyerarşi bozulur. Bu anlarda “rütbelerin ağırlığından kurtulan insanlar en yıkıcı hâllerine bürünerek düzenden anarşiye hızlıca geçerler” (Kaygusuz, 2015c, s. 30).

Sahlins’in söylediği üzere, nasıl ki gerçekte ben başkaları yoluyla kuruluyorsa, ötekine, yabancı olana dair söylentiler de insanı etkiler. Dedikodular, söylentiler uygarlıkta uygar olmayan bir davranış biçimi olarak yadsınmasına rağmen yine de yaşamdaki yerini “huzursuzluklar” yaratacak şekilde sürdürür. Herhangi bir yerde insanlar arasında bir kişi hakkında yayılan söylenti o insanın bütün görünüşünü, konuşma biçimini ve beden dilini belirler (Kaygusuz, 2014b, s. 11). İnsanlar, içinde yaşadıkları yerde yayılan söylenti ya da yapılan dedikodular tarafından ayrıntısıyla şekillendirilir. Kaygusuz “dedikodu” yoluyla insanı şekillendiren kültürel işleyişi *Yere Düşen Dualar* (2014b) isimli romanının ilk bölümünde ele alır. Annesi evden giden, yaşlı babasıyla baş başa kalan, bir adada yaşayan kadını hiç umursamayan ada halkının aynı kadın karşısındaki sessizliğini “sessizlik katliamı” olarak adlandırır (Kaygusuz, 2014b, s. 13). Söylentinin nesnesi olan insan madun olur. Maduniyet, uygar yaşamda özne olabilmenin karşılığıdır: “Zorunlu bir boyun eğme süreci içinde oluşa delalet eder” (Butler, 2005, s. 15). Özne uygar dünyada yaşamak için düzenlemelere boyun eğmeli, arzusunu engellemelidir. İnsan, onu yok etmekle, azaltmakla tehdit eden uygarlığın düzenlemelerini varlığını sürdürürebilmek adına kucaklar. Uygarlığın işleyişine eşlik eden, varlığı huzursuz eden şiddet onun kuruluşundan gelir. Kurallar ve bastırmalar bütünü olan uygarlığın kökensel şiddeti, uygarlığın madun edişeye dayanmasından kaynaklanır (Enriquez, 2004, s. 38, 54). Kentin şaşaasını kuran bütün sözler, özgürlük söylevleri, şiirler, *Yüzünde Bir Yer*’de işaret edildiği üzere, aslında onu kuran zorbalara sesidir. Kuruluşları gerçekleştirenlerin kahraman hâline geldiği uygarlık, gerçekte bir kötülüktür (Kaygusuz, 2015e, s. 82). Günümüzden bakınca antik olan şehirlerin her birinde farklı uygarlıklar taş üstünde taş bırakmaz. Sonra da onları yeniden kurar. Bugün turizme kazandırılmalarına, hayvanların otlandıkları yerler olmalarına rağmen, *Yüzünde Bir Yer*’de buralarda kokan tek şey kandır (Kaygusuz, 2015e, s. 82).

Huzursuzluklara karşı: Ötekiyle ilişkiyi farklılaştırmak

Freud tarafından insanın uygarlaşmasını harekete geçirdiğine işaret edilen “benlik duygusu”na Kaygusuz’un *Karaduygun* eserinde doğrudan “ruh” olarak atıf yapılır. Fakat Kaygusuz’un

aynı eserinde benliğin yapısı “ruhun da bir ruhu vardır” denilerek derinleştirilir. “Ruh içeriyi duyar, ruhun ruhu ise ötekileri. Biri uyumun ve armoninin ilmiyle titreşirken, öbürü canhıraş bağırtılarla parçalanır. Dünyanın uğultusuna katılır” (Kaygusuz, 2014a, s. 23). Bu nedenle ben duygusuna yaslanan tek boyutlu uygarlık temsilinden ötekini dışlamaya çalışmak sonu olmayan, yorucu ve yıkıcı bir eylemdir. Öteki sürekli bene musallat olup onu rahatsız eder. Bu durumun farkında olduğunu ileri sürebileceğimiz Kaygusuz'un eserleri, uygarlığın insanlarda yarattığı şiddet ve huzursuzluğa karşı bir çözüm sunar: Kaygusuz'un eserlerinde ötekiyle benin uygarlıktaki olumsuz ilişkisi artık “olumsuz” bir şekilde tahayyül edilmez. Ötekiyle ilişkiyi farklılaştırmak, öteki ve ben arasındaki ilişkiyi yeniden kurgulamak, buna göre bir yaşam sürmek Kaygusuz'un edebiyatında insanın huzuru yakalama yolu olarak görülür. Bir anlatıda kişinin geri döndüğü çocukluğu yoluyla görünür olan öteki başka bir anlatıda kral konumundaki birinin varlığını borçlu olduğu şey olarak belirir. Kral için öteki, dünyayı gezmeden dünyadan haberdar olmanın bir olanağı olarak sunulur (Kaygusuz, 2014b, s. 255).

Anlatıda ötekiyle benin ilişkisinin uygarlığinkinden farklılaştığını söyleyebileceğimiz *Yere Düşen Dualar*'da, dünyanın ben etrafında dönmediğine, ötekinin, yaşamı, hareketi mümkün kıldığına değinilir: “Yeryüzünü devindiren, matlaştıran, hatta kalınlaştıran şey, sanıldığı gibi zaman değil, gölgelerdi” (Kaygusuz, 2014b, s. 267). Nasıl ki insanı gölgesinden ayırmak mümkün değil ise ötekini de yaşamdan mutlak anlamda dışlamak mümkün değildir. Koyduğu kurallar ve bulunduğu taleplerle uygarlığın ötekini ele geçirmeye çalışması insana dair başka bir gerçekliğin üzerini örter. Uygur yaşam, onu doğuran “hâkim olma” ve “işleme” etkinliğinin temelinde yatan aslında ötekini ele geçirmekten ziyade kendini işlemek, kendi bilinmeyenini bilmeye çalışmaktır. Avcının avı için yaptığı kafese atıfla, *Yere Düşen Dualar*'da, insanın ne olursa olsun kendini işlediği belirtilir (Kaygusuz, 2014b, s. 268). İnsanlık tarihinde birbirini izleyen farklı uygarlıkların var olması insanın kendini tam anlamıyla öğrendiği anlamına gelmez. Dahası insanın kendini öğrenmesi ilerleyen zamanda yeni uygarlıklar kurmasıyla ilgili bir şey değildir. Bilakis, kendini öğrenmek kendiyi yüzleşmektir. Bu yüzden Kaygusuz eserleri derin korkularla özdeşleşmek gerektiğine dikkatleri çeker. Aydınlik için karanlığa gömülmek, “bir deseni kavramak için onun gizli geometrisini çözmek” gerekir. Rasyonel olanın kurucusu olarak arzuları ve düşleri görmek bu geometriyi çözmek anlamına gelir (Enriquez, 2004, s. 26).

Tutku ve düş uzamı doğa(l), uygarlığın içinde işlemeyi sürdürür. Bu süreklilik sebebiyle tam da uygarlığı tanıyıp biliriz. Aynı zamanda uygarlığın imkansızlığını da. Kaygusuz eserlerinden bakınca asıl olanın ne uygarlık ne doğa olduğu görülür. Her insan etkinliği, dışladığını içerir. Nitekim *Karaduygun*'da oldukça steril yemek sahnesinin öznesi Kadir Bey'in üstünlüğü balık yemeği önüne gelene kadar sürer. Kadir Bey, balık yerken Balık hâline gelir. Yani insan-dışı bir şekilde yemek yer ve garsonu korkutur (Kaygusuz, 2014a, s. 48). Hayvanla insanın etkileşime girdiği yemekte insan efendi, hayvan ise öteki, nesne konumundadır. Fakat öykünün sonunda ben ve öteki, uygar ve uygar olmayan şeklindeki iki konumu pekişmek yerine öyküye başka bir son eklenir: Kadir Bey'in boğazına takılan kılıçık onun sonunu getirir (Kaygusuz, 2015b, s. 48-49). Uygarlığın dışladığı doğa uygarlığın varlık olanağı olmanın yanı sıra aynı olanağın sonlanma sebebi olur. Dışlanan, kaybedilen dışlayana, kaybedene direnir.

Dünyaya düştüğü andan beri yolda olan insan hakikatini tercihleriyle kurar. Her yaptığı bir şeylerin taklidi olan insanın benliği bilinçli ya da bilinçsiz tercihlerin performanslarıyla kurulur (Butler, 2005, s. 144). Uygur yaşamda erkeklerin beğenisini kendi varlıkları açısından önemli gören kadınlar bu beğeniye sürekli kılmak adına kuaförde çeşitli operasyonların nesnesi olmayı seçerler. Bu operasyonlar yoluyla erkeğin “erkeklik imgesi”ni canlı tutarlar. *Yere Düşen Dualar*’da işaret edildiği şekliyle, kadınlar gövdelerinde yaptıkları eksiltmeler yoluyla hem erkeklerin erkeksilik imgelerini beslerler hem de bu imgeye “göz koymadıklarını” anlatmaya çalışırlar (2014b, s.69). Oysa esere göre, kuaförde kadın bedenine uygulanan işlem yoluyla doğal unsurlarından arınan beden yaşamın bir başka doğal unsuruna, yani sevişmeye hazırlanır (2014b, s.70). Böylelikle eser, yaşamın doğayı ondan dışlamaya olanak verecek bir özü bulunmadığını imler. *Doyma Noktası* isimli eserden bakıldığında tam da bu özün yokluğu uygarlığın dışladığı her şeyin direnişini mümkün kılar (2015b, s. 52). Uygur dünyanın yarattığı cam fanusun aksine doğada her şey birlikte var olmayı sürdürür. Bir tohum ile bir hayvan, örneğin kuş arasındaki herhangi bir etkileşim bu birlikteliğe işaret ettiği gibi uygarlığın sınırlarının nasıl doğa tarafından sürekli aşıldığını, hem de uygarlığa rağmen, gösterir. Kendisi erkeğin ötekisi olan kadın Kaygusuz’un anlatılarında tam da bu sebeple ötekilerle temas kurmakta hiç zorlanmaz. Kültür içinde kadını doğaya yakınlaştırıp erkeğin aşağısında konumlandıran bakış Kaygusuz eserlerinde kadın ile uygarlık karşısında öteki sayılan yılan arasındaki iş birliği yoluyla varlık sergileme durumuna evrilir. Toplumsal cinsiyet rolünün baskısıyla hamile kalamayan kadının, yılan yumurtası yiyerek hamile kalmasından sonra kadın bir yandan doğacak yılanları yutarken öldürür, diğer yandan kendisi bir yılanı dönüşür. Kaygusuz anlatısında hamile kalan, yılan yumurtası yemiş kadınlar acıktıkça boğazlarına doğru döne döne bir şey çıktığını hissediler:

Nasıl da kırmızıydı omurgaları ne esnek ne tuhaf çizgiler çizdiler evlerine bir çevrimi tamamlamayan. Yüzleri aynalarda pul pul parladı... uğrun uğrun yaklaşırdı onlar, sezdirmeden ve tek söz etmeden sessizce yuvalarına dönerlerdi. Ham yemişli erkek incirlerin gölgelerindeydiler. (Kaygusuz, 2015c, s. 67)

Hamile kalıp daha fazla insan hâline gelmeye çalışan kadın daha fazla hayvana, ötekine dönüşür. Kaygusuz’un eserlerinde ötekine dönüşme uygarlığın çeşitli sabitlerinin, örneğin toplumsal cinsiyet kodlarının çözülmesi anlamına gelir. Bu nedenle Kaygusuz’un anlatılarında kodlara uymaya çalışan insanların yanı sıra uymayanlar da görünürlük kazanır. *Barbarın Kahkahası*’nda heteroseksüel çiftlerin yanı sıra aralarında oldukça yakın bir ilişki olan iki genç erkek birlikte tatil yaparlar. Normun sınırlarını aşan insanlar benzer şekilde dışarıdan kendilerine seslenen ötekinin sesini duymakta zorlanmazlar. Bu yarıdan hareketle, Kaygusuz’un eserlerinde uygar insanın felaketinden payını alan doğa ile kadın arasında bir kardeşlik kurulduğunu söyleyebiliriz. Tıpkı erkek karşısında hiç olan kadın gibi, doğa da örneğin bir üzüm, saldırgan kültürel işleyiş karşısında soyunun kurummasına engel olamaz. Kadının içinde yaşadığı eril kültür tarafından şiddetle şekillendirilmesine benzer olarak üzüm, kış aylarında rüzgarla dövüle dövüle kupkuru bir dala dönüşen bir asma kütüğüdür. “Uğursuz bir sessizliğe gömülüdür” (Kaygusuz, 2014b, s. 39). Bu hâlden insana bir anlam çıkarma olanağı bırakmayan üzümün daha önceki hâlinin şaraba dönüşmesinden ancak bir kadın, onun gibi kültürel zorbalığa uğrayan bir kadın

üzümün bu hâlinde gizlenen altını kavrar (Kaygusuz, 2014b, s. 39). Şarap hâline getirilmek üzere insanın şiddetine maruz kalan üzüm:

Hem bir trajedinin içindedir hem de bir şölenin. Ezilir, ayrışır, fokur fokur kabırır... bir kıvamdan, bütün arzusunu açığa vuran başka bir kıvama zorlanır ve öldüğü hâlde bir türlü kurtulamaz ruhundan... İşgal edilmiş, ama asla ele geçirilmemiştir. Hem aşığılmış hem de tapınılmıştır. (Kaygusuz, 2014b, s. 40)

İnsan müdahalesiyle şaraba dönüşen üzüm artık ne ölü ne diridir. Bu aşamada üzümün insanlaştığına işaret eden Kaygusuz anlatısı, şarabın insanda yarattığı sarhoşlukla ve dolayısıyla günah işleme eğilimiyle ilahi aşkın sarhoşluğu ve günahattan kaçınma eğilimi arasında dolaşır. Tanrının kanında dolaştığı insan, aynı zamanda günah içinde yüzer. Öyle ki, İsa'nın insanlığın günahı için kendini feda ettiği görülür. Fakat buna rağmen insan yaşamı karşıt eğilimlerden, bu eğilimlerin somutlaştığı günahlardan ve huzursuzluklardan arınamaz. *Yere Düşen Dualar*, insanın uygarlıkta yaşadığı rahatsızlıklardan kurtulmasının yolunu "her keresinde üzümüne dönme gerekliliği"nde bulur (Kaygusuz, 2014b, s. 40). Üzümüne dönmek, uygarlığın mükemmelliğinin gizlediği suçu hatırlayıp insanın, erkekliliğin, uygarlığın ve uygarlık taleplerine uygun yaşamın yüceltilmesinin ötesine geçmek, ötekine yönelmek anlamına gelir. *Yere Düşen Dualar*'da belirtildiği gibi, uygar insanın huzur bulması için kökenini hatırlaması, masum olmadığını sürekli teslim etmesi zorunludur (Kaygusuz, 2014b, s. 40). Zira uygarlığı doğuran şey, insan doğasının olumsuz yanlarına dikkat çeken Machiavelli, Hobbes veyahut Freud gibi isimlerin de işaret ettiği üzere, insanın saldırgan yapısı ve öz yıkım dürtüsüdür.

Kaygusuz anlatısında olumsuz yanlarını bastırarak uygarlaşan özne konumundaki uygar insan karşısında doğanın, kadının, çocuğun dönüşümlü, dinamik kavranışı uygarlığın kendini kavrayış şeklini, zaman algısını bozar. Bu bozulmayı yansıtan eserlerden biri olan *Yere Düşen Dualar*'da Leylan isimli karakterin bir yandan yaşadığı adanın halkı tarafından nasıl şekillendirildiği gösterilir; diğer yandan karakterin ilişkileri dönüştürürken kurulan yapısına şahitlik edilir (Hamzaçebi, 2016, s.183). Anlatıda geçmiş ile şimdi arasında, sınırda konumlanan Leylan, varlığın ve dolayısıyla zamanın çizgisel olmayan niteliğini açığa vurur. *Yüzünde Bir Yer*'de bir öteki olan ve benin şiddetine maruz kalan babaanne Bese'nin hikâyesi başka bir kadın üzerinden anlatılırken varoluşun ıstırapı dile gelir (Kaygusuz, 2015e, s. 27). Uygar yaşamın mükemmel niteliği karşısında varoluşun sonsuzluktan yoksunluğu onun ıstırapıdır. Bu ıstırapı duyan Kaygusuz eserleri, uygarlığın sonsuzluk arzusu karşısında anlatılara sığınarak uygarlığın zamanından başka zamanlara sızır. Böylelikle verili olan uygarlığın anlatısındaki uzlaşma havasını bozar, edebiyatı ötekinin deneyim alanı hâline getirir. İnsan veyahut benlik duygusu hep eksik kalır. Ne el becerisiyle yaratılan nesnelere ne de zihinsel yaratılarda tamamlanır (Kaygusuz, 2015e, s. 27). Doğanın aynı anda kadın, hayvan, çocuk, bitki vs. olması insanın, kurduğu dünyanın yapıtsızlığını, eksikliğini veyahut sonluluğunu gün yüzüne vurur. Bu vuruş Kaygusuz eserlerinde bir şenlikte, örneğin hidrellezde tutulan dilekte kendini gösterir. Bu şenliği anlatan *Yüzünde Bir Yer*'de ifade edildiği şekliyle, dilekte bulunmak, kendiyi tasarlamayı bırakmaktır (Kaygusuz, 2015e, s. 28). Kendiyi tasarlamayı bırakmak,

dünyaya ilenmekten, zalimine bilenmekten, acıları yarıştırmaktan vazgeçmek, ruhu kesesinden çıkarmaktır (Kaygusuz, 2015e, s. 29).

Nasıl ki kavanozdaki balık, yapay bir yerde yapay bir şekilde yaşamaya çalışırken her geçen gün varlığı ölüme doğru azalıyor Kaygusuz'un anlatılarında dünyada yaşayan insan koyduğu sınırlarla yapay bir uzamda ötekinden uzaklaşarak yaşamaya çalışır. Bu nedenle, örneğin denize gittiğinde kayalıklara yaklaşmaması, deniz kestanelerine dikkat etmesi, çakıllarla ayağını kesmemesi, yüzerken kramp girmemesi için dikkat etmesi gerektiğine dair bir dizi uyarılara maruz kalır (Kaygusuz, 2015c, s. 44). Bu maruz kalışın *Esir Sözler Kuyusu*'nda insanda kavanozundan kurtulmak isteyen balık etkisi yarattığına dikkat çekilir:

Her dalga bir üzüntü köpüğü. Bir meyve kabuğu gibi kendimi yüzüstü denize bırakmalı. Tükürüğümün şekerli tadını keşfetmeli... kabarcıklar saçıma düşmeli. Ya da bir koşu eve dönüp avuçlarının içinde öldüresiye sıkmalıyım balığı. Herkesten önce. (Kaygusuz, 2015c, s. 44)

İnsanı fanus içinde yaşamaya zorlayan uygar dünyanın insanda yarattığı bu kararsızlıklar, ıstıraplar ve huzursuzluklar karşısında Kaygusuz'un eserlerinde, örneğin *Esir Sözler Kuyusu*'nda, çıkış yolu camı kırmaktır. Bu amaçla bir yandan uygar insanın dışladığı varlık biçimleriyle uygar insan arasındaki temas, iş birliği ve yardımlaşmayı gösterirken diğer yandan uygar yaşamın taleplerinin yaslandığı kadın, erkek, çocuk, hayvan, doğa gibi kategorileri Kaygusuz'un anlatılarında sorguya açılır. Bedenleri belirli rollerle sabitleyen uygarlığın kodları, kategorileri arasında anlatılar yalpalalar. Böylece mümkün ve gerçek olana dair görüş açıları krize sokulur. Uygarlığın yerleşik kategorilerinin birer inşa ve uydurma olduğu yansıtılır. Bu açıdan Kaygusuz'un eserleri "gördüğün bedeninin bir erkeğe mi kadına mı ait olduğuna karar veremediğin an, algılarının yanıldığı andır" (Butler, 2010, s.28) diyen Judith Butler'la benzer şekilde, sabit kategoriler arasında yalpalayan bedensel deneyimler alanı hâline gelir. Sabit kategoriler arasında yalpalamak onları kırma kudreti kazanmanın, yani sınırları aşmanın başlangıcıdır. Sınırları aşmak, insanın hükmedici gücünden sıyrılması, hissederek yaşamaya başlamasıdır. Uygarlığın uzaklaştığı ötekiyle birlikte yaşayabilmektir. İşleyen katıksız şiddet yüzünden ötekinin varlık olanağı yakalayamadığı uygarlıktan çıkmak, ötekiyle sevgiye dayalı, libidinal bir bağ kurmaktır (Enriquez, 2004, s. 63). *Yüzünde Bir Yer*'de söylendiği şekliyle:

İnsanın olmadığı hâliyle kusursuzluğa özendiği bu viran çağdan, olduğu hâliyle kusursuzluğa eriştiği olası bir çağa sığırdır. Bu sığırdışın olabilmesi için çağdışı olmak zorunludur. Çağdışı olmak ise herkese seslenen peygamberin etkisinden çıkmak, tanrının buyruklarından soyunmak, ölümsüzlük arzusundan vazgeçmek, yediğin kadar avlanmak anlamına gelir. (Kaygusuz, 2015e, s. 23)

Yediğin kadar avlanabilmenin, yani ihtiyacın kadarını tüketmenin uygarlığın geldiği son aşama açısından oldukça yabancı bir fikir olduğunu söyleyebiliriz. Ötekinden uzaklaşan insanı yeniden ona yaklaştıracak bu fikrin insanda canlanabilmesi insanın yeme etkinliğine, dolayısıyla tüketim alışkanlıklarına eleştirel bir mesafeden bakabilmesini gerektirir. Oysa Kaygusuz'un eserlerindeki

uygarlık temsiliinde uygar insan içine eriyen bir mum gibi eleştirellikten yoksun, eylemsizliğe tutuklu bir hayat sürer (Kaygusuz, 2014b, s. 133). Onarılması gereken bu hayatı yoluna koyabilmek için uygarlığın zamanından kendine özgü zamana sıçramalıdır. Bu nedenle *Yere Düşen Dualar*'da şöyle belirtilir:

Düşmezden önce, sırdan esrikleşen zihinlerimizi ayırmalıyız etimizden. Belleğin alttan gelen konuşmalarına kulak vererek, eski bir şölen ateşinde islenmeliyiz. Yazılmalı, ama yazılamayacak denli kopmalıyız hayattan. (Kaygusuz, 2014b, s. 133)

Uygarlığın ötesine geçmek, bu bakımdan insanın hikayesini yeniden, başka bir hikâye olarak anlatmaya başlamasıdır. Uygarlık, “öznelerin ürettiği ya da yeniden oluşturduğu anlamlardan meydana gelir” (Belsey, 2013, s. 39). Dünya içinde insan bir konumdan başka bir konuma geçer durur. Kaygusuz'un eserlerinden bakıldığında başkanın, farklı olanın doğması ise gece ile gündüz, ben ile öteki, uygar ile barbar arasında bölünen yaşamda bu bölünmelerin geçersizleştiği sınırdır, yani yazarın deyişle *hiç yerde* konumlanmaya bağlıdır (Kaygusuz, 2014b, s. 134). Kültürel dünyada güçlü olmak, farklı unsurlar arasındaki ilişkilerin mücadelesine girmeye, böylelikle hiç yerde konumlanmaya cüret etmektir. Direniş ve değişim, farklılıklardan gelen güçten türer (Belsey, 2013, s. 77). Sınırları aşmak, onların ötesine geçip kaybolmaktır. Kaybolan ilk şey de kendiliktir. Sınırı aşan insan aslında bir cezbe kapılıp gider, güzellikle temas kurup peşinden sürüklenir (Kaygusuz, 2015e, s.118-120). Kendilikten yoksunluk bütün insanlığın ortak sırrıdır. Bu nedenle hangi yapı inşa edilirse edilsin bütünlük, bir incir gibi, hep omurgasız kalır (Kaygusuz, 2015e, s. 142).

İncir gibi olduğunu kabul etmekten uzakta, belirli bir insan formuna ya da ideasına sahip olan uygarlık “öteki cahili”dir. *Barbarın Kahkahası*'nda açıkça gösterildiği gibi, cahilliğinin sebebi ötekine dair bilgisizliğinden ziyade bu bilgisizliği üretip besleyen uzaklığıdır (Kaygusuz, 2015a, s. 123). Uygarlığın cahilliği doğa içinde bir doğa olan insanın tam anlamıyla asla uygar olamayacağı gerçeğiyle uygar dünyanın yüzleşmesini engeller. Oysa uygar yaşamın düzenlemeler ve talepler yoluyla sınırlarını çizmeye çalıştığı mükemmel dünya sürekli sınır dışı edilen varlık biçimlerine maruz kalır. Tam anlamıyla uygar olmayanın görünür olduğu bu anlar, aynı zamanda uygarlığın aşıldığı anlardır. İnsanın kendine yaklaştığı, direnişi, sanatı, icadı ve keşfi mümkün kılan çocuksu cüretkarlıklarda saklanır (Kaygusuz, 2015a, s. 124). Sınırlar egemenin, hegemonik düzenin sınırlarıdır. Farklı dünyaları iç içe geçirerek sabit kategorilerle işleyen uygarlığın işleyişinin bozulduğu yerleri gösteren Kaygusuz'un eserleri böylelikle hegemonik düzenin kirliliği ve düzensiz olarak sabitlediği şeyin anlamını sorguya açar. Barbar, ucube olana verdiği sestem “hegemonik düzenin ‘dışında’ olmanın pis ve düzensiz bir doğa durumu içinde olma” (Butler, 2010, s. 218) anlamına gelmediğini okura iletir. Yerleşik anlamların içinden yeni anlamlar üretmek edebiyatın gücünü gösterir. Edebiyatın gücü hiç yere geçebilmesinden gelir ve bu yere geçmeye çalışan Kaygusuz'un eserleri hiç yere geçme, böylelikle uygarlığın sınırlarını aşma deneyimlerinin yaşanmasına ve huzuru yakalamaya bir çağrı olur. Nasıl ki hiç yerin uzamı belirsiz ve sonsuz ise uygarlığın sınırlarını aşma deneyimlerine çağrı da sonsuzluğa mahkûmdur. Bu mahkûmiyet nedeniyle *Yere Düşen Dualar* “küt diye yere düşse de her duam, bu alemde vazgeçmeyeceğim” (Kaygusuz, 2014b, s. 300) ifadesiyle sonlanır. Böylelikle Kaygusuz'un eserlerinin zamanın zembereğini bozan bir direniş uzamı olarak edebi uzamda konumlandığı söylenebilir.

Sonuç

Gündelik yaşamı mümkün kılan araçlar kadar sanatsal, entelektüel öğeler içeren uygarlık için de dil önemli bir unsurdur. Dil yoluyla insanlar birlikte yaşama olanağı bulurlar. Aynı zamanda birlikte yaşamı kuran değerleri ve bilgiyi aktarırlar. Dilsel bir uzam olan edebiyatın uygarlık açısından dil ile benzer bir işlevi ve anlamı bulunur. Sema Kaygusuz'un eserlerinin uygarlık, uygarlığın insanda yarattığı huzursuzluklar ve bu huzursuzluklara karşı geliştirilen çözüm önerisini ortaya koymak üzere hazırlanan bu çalışmaya göre, Kaygusuz'un anlatılarının uygarlığın değerlerini olduğu hâliyle yeniden aktarma işlevinin ötesinde konumlandığını söylemek mümkündür. Uygarlığın değerlerini sorguya açan Kaygusuz'un eserlerinden bakıldığında dünyevi bir kavram olan uygarlık, insana ait bir kurgu olarak görünür. Kaygusuz'un farklı eserlerinde farklı şekillerde dile getirildiği gibi, yer yüzü kendi gerçekliğiyle sınırlı bir hayal yeridir. Uygarlığa, uygar yaşamı kuran eğitime Locke, Montesquieu, Rousseau gibi doğuştan masum olan insanları vahşileştirme süreci olarak bakan (White, 1978, s. 173; akt. Moran, 1990, s. 25) Kaygusuz'un eserleri açısından uygarlık tarafından ideal olarak yüceltilen her kavram, rol ve konum birer kurgudur. Fakat bu kurgular insanların hem yaşamını düzenleyici hem de varlıklarını budayıcı etkilere sahiptir. Bastırıcı iktidarın hâkim olduğu bu uygarlık temsilinin Freud, Elias gibi düşünürlerin uygarlık anlayışının edebi uzamda devamı olduğunu söyleyebiliriz. Uygarlığın düzenlemeleri yoluyla budanan insanlar kendilerine ve çevrelerine yabancılaşırlar. Şiddeti gündelik yaşamdan çıkarma iddiasında olan uygarlık böylelikle yeniden onu içeri alır. Yabancılaşmadan doğan yaşam, şiddetin ve mutsuzluğun hükmünde bir yaşam olur. Uygarlığın yaşamı yeniden üreten ve aynı zamanda azaltan etkilerini aynı anda gösterdiğini ileri sürebileceğimiz Kaygusuz'un eserleri, uygarın karşısında konumlandığı, yaşamdan dışladığı ve tekinsiz gördüğü her şeyi çatısı altında toplayan barbara kulak kabartıp barbarın sesini duyurur. Uygarlığın doğaya ve doğal olana yakın olduğu için nesne konumunda bıraktığı kadını, çocuğu, hayvanı, bitkiyi konuşturup onlar hâline gelir. Uygarlığın ötekiyle kurduğu "olumsuz" ilişkiyi değiştirip ötekilikle uygarlığın içinden bakıldığında kurulması olanaksız bir ilişki kurar. Uygarlığın ayrımlarla kurulan ayarlarını bozar. Böylelikle edebi uzamda uygarlığın ötesine geçme ve ötekiyle eşitsiz, hiyerarşik, sömürgeci olmayan bir ilişkilene biçimini tahayyül etme olanağına kavuşur. Bu olanağın uygarlığın yarattığı huzursuzluklarla Kaygusuz eserlerinin baş etme stratejisi olarak yorumlanabileceğini söyleyebiliriz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Aktürk, Ş. (2007). Braudel'den Elias'a ve Huntington'a 'Medeniyet' Kavramının Kullanımları. *Doğubatu*, 41, 147-176.
- Belsey, C. (2013). *Postyapısalcılık* (N. Örgü, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Braudel, F. (1996). *Uygarlıkların Grameri* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- Butler, J. (2005). *İktidarın Psikik Yaşamı* (F. Tütüncü, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J. (2010). *Cinsiyet Belası* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Elias, N. (2002). *Uygarlık Süreci 2. Cilt* (E. Özbek Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Enriques, E. (2004). *Sürüden Devlete* (N. Tutal, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2017). *Deliliğin Tarihi* (M.A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- Freud, S. (2013). *Uygarlığın Huzursuzluğu* (H. Barışcan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hammer, H. (2000). Norbert Elias'ın uygarlık kuramı: Eleştirel ve gelişmeler. *Toplum ve Bilim*, 84, 75-90.
- Hamzaçebi, E. (2016). *Yere Düşen Dualar*'da Yaralı Bedenlerin Dili. *Monograf*, 6, 178-215.
- Hobbes, T. (2013). *Leviathan – Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* (S. Lim, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Imbusch, P. (2000). Uygarlık Kuramları ve Şiddet Sorunu. *Toplum ve Bilim*, 84, 91-111.
- Kaygusuz, S. (2014a). *Karaduygun*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaygusuz, S. (2014b). *Yere Düşen Dualar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaygusuz, S. (2015a). *Barbarın Kahkahası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaygusuz, S. (2015b). *Doyma Noktası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaygusuz, S. (2015c). *Esir Sözler Kuyusu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaygusuz, S. (2015d). *Sandık Lekesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaygusuz, S. (2015e). *Yüzünde Bir Yer*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kıvanç, E. (2016). Sema Kaygusuz'un 'Engereğin Oğlu' Hikayesinin Psikanalitik Çözümlemesi. *Monograf*, 6, 242-252.
- Mauss, M. (2005). *Sosyoloji ve Antropoloji* (Ö. Doğan, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Moran, B. (1990). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II (Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Neocleous, M. (2013). *Toplumsal Düzenin İnşası* (A. Bekmen, Çev.). İstanbul: H2O Yayınları.
- Öncü, A. (2000). Elias ve Medeniyetin Öyküsü. *Toplum ve Bilim*, 84, 8-17.
- Rousseau, J.J. (2013). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı (ve Temelleri Üzerine Konuşma)* (R. N. İleri, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Sahlins, M. (1976). *Culture and Practical Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sahlins, M. (2012). *Batı'nın İnsan Doğası Yanılsaması* (E. Ayhan ve Z. Demirsü, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.